

Справи Шерлока Голмса
Артур Конан Ігнатіус Дойл

Зарубіжні авторські зібрання

Роки минають, і Шерлок Голмс, звичайно, не молодіє. Він поступово відходить від справ, і Ватсон тепер більше згадує про колишні розслідування, ніж розповідає про нові. У 1927 році останні оповідання про великого сищика виходять окремою збіркою під назвою «Справи Шерлока Голмса». І сьогодні читачі в усьому світі впізнають у літературному героєві Конан Дойла людину «великого серця, великого зросту, великої душі», якою був сам письменник. Кожен п'ятий британець вважає Шерлока Голмса реальною особою, а на адресу «Бейкер-стрит, 221-6», як і раніше, щороку надходять тисячі листів.

Артур Конан Дойл

Справи Шерлока Голмса

Серія «Зарубіжні авторські зібрання» заснована у 2015 році

Переклад з англійської Євгена Тарнавського

Художник-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова

© Є. В. Тарнавський, переклад українською, 2021

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2021

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2015

Передмова

Боюся, що пан Шерлок Голмс із часом став схожим на одного з тих популярних тенорів, котрі, переживши свій час, не можуть втриматися від спокуси довгих прощальних поклонів своїй аудиторії, яка все пробає. Та це колись має припинитися, і необхідно нарешті покинути світ живих, матеріальний чи уявний. Хочеться вірити, що десь існує якийсь лімб для істот, створених уявою; якесь дивне, неможливе місце, де кавалери Філдінга продовжують закохуватися в красунь Річардсона; де солідно прямують герої Скотта; де,

як і раніше, викликають сміх простодушні кокні Дікенса, а практичні персонажі Текерея продовжують будувати свої недостойні кар'єри. Можливо, в якомусь скромному закутку цієї Вальгалли Шерлок зі своїм вірним Ватсоном і зможуть розташуватися, доки якийсь ще мудріший детектив з не менш кмітливим товаришем займуть вільне місце на сцені.

Його кар'єра була довгою, хоча і не настільки, щоб старі джентльмени підходили до мене і заявляли, що його пригоди сформували їхній дитячий дивосвіт. Боюся, вони отримали від мене не ту реакцію, якої очікували. Нікому не подобається, коли з датами його життя поводяться настільки вільно. Звернімося до холодних фактів: дебют Голмса відбувся в «Етюді в багряних тонах» і «Знаку чотирьох», двох невеличких брошурах, що вийшли у світ у 1887-1889 роках. 1891-го «Скандал у Богемії», перший із довгої серії оповідок, був опублікований у журналі «Стренд». Цю розповідь публіка оцінила, здавалося, належно та попросила ще. Тож, починаючи з цієї дати, тридцять дев'ять років тому, з перервами видається серія, в якій зараз назбиралося не менше п'ятдесяти шести оповідань, об'єднаних у «Пригоди», «Записки», «Повернення» та «Його прощальний уклін». Опубліковані за останні кілька років, дванадцять тих, що залишилися, відтворені тут під назвою «Літопис Шерлока Голмса». Він розпочав свої пригоди в найвищий розквіт Вікторіанської епохи, продовжував протягом дуже короткого правління Едуарда, і спромігся зайняти свою маленьку нішу навіть у сьогоднішні бурхливі дні. Тому буде правильніше сказати, що ті, хто вперше прочитав про нього ще замолоду, дожили до того, щоб побачити, як їхні змужнілі діти стежать за тими ж пригодами в тому ж часописі. Це дивовижний приклад терплячості та лояльності британської публіки.

В останньому оповіданні «Записок» я мав твердий намір завершити життєвий шлях Голмса, позаяк думав, що моя літературна енергія не повинна прямувати в одне русло. Це бліде, чисто поголене обличчя і довготелеса постать займали занадто багато місця в моїй уяві. Я це зробив, але, на щастя, жоден коронер не підписав протокол розтину, і з часом мені стало не складно відгукнутися на наполегливі прохання пояснити свій необачний вчинок. Я ніколи про нього не шкодував, адже насправді виявилось, що ці мої легковажні скетчі зовсім не завадили мені досягти власних меж у таких різних царинах як історія, поезія, історичний роман, дослідження психіки та драматургія. Якби Голмса ніколи не існувало, я б усе одно не зміг досягти чогось більшого, хоча він, можливо, іноді й ставав на шляху до визнання моїх серйозніших літературних праць.

Отже, читачу, попрощаємося з Шерлоком Голмсом! Дякую тобі за колишню вірність, можу тільки сподіватися, що невеликий екскурс у минуле у форматі цієї збірки відверне тебе від життєвих клопотів і розвине вміння мислити, що й є метою чарівної країни Фантазії.

Артур Конан Дойл

Вельможний клієнт

– Тепер це нікому не нашкодить, – зауважив містер Шерлок Голмс, коли, ось уже вкотре за багато років, я попросив у нього дозволу опублікувати цю оповідь. Так нарешті я отримав дозвіл викласти на папері історію, яка у цьому випадку стала вершиною кар’єри мого приятеля.

Ми з Голмсом полюбили турецькі лазні. Саме там, у приемній мистоті, у клубах тютюнового диму, я бачив його менш одержимим і більш людським, ніж деінде. 3 вересня 1902 року – того дня, з якого починається моя історія, – ми лежали з ним на диванах у затишній кімнатці, розташованій на горішньому поверху закладу на Нортумберленд-авеню. Я спитав свого товариша, чим він тепер займається, а замість відповіді він витягнув свою довгу нервову руку з простирадла, що огорнуло його, і дістав із внутрішньої кишені плаща, що висів поруч, якийсь конверт.

– Можливо, це всього лише беззмістовне зверхне дивацтво, – зауважив він, передаючи послання мені, – а можливо, і питання життя та смерті. Я знаю не більше за те, що повідомили в цьому листі.

Лист відправили з Карлтон-клубу, дата – вечір учорашнього дня. Ось що я прочитав:

«Сер Джеймс Демері засвідчує свою повагу містерові Шерлоку Голмсу й наполегливо просить прийняти його завтра о пів на п’яту. Сер Джеймс також хоче переказати, що справа, в якій він прагне порадитися з містером Голмсом, вельми делікатна та дуже важлива, тому вірить, що містер Голмс знайде можливість зустрітися з ним і повідомити про своє рішення телефоном у Карлтон-клуб».

– Чи потрібно казати, що я погодився, Ватсоне, – зронив Голмс, коли я повернув йому записку. – Ви знаєте про цього Демері хоча б щось?

– Тільки те, що його ім’я добре відоме у вищому світі.

– До цього я мало що можу додати. Певною мірою він має репутацію людини, здатної залагодити делікатну справу, коли потрібно уникнути розголосу. Ви, можливо, пам’ятаєте його перемовини з сером Джорджем Левісом з приводу Гаммерфордського заповіту. За його плечима – вагомий життєвий досвід, і до того ж природна схильність до дипломатії. Ось чому я впевнений, що чуття мене не обманює і йому справді потрібна наша допомога.

– Наша?

– Ну, якщо ви будете так люб’язні, Ватсоне...

– Вважатиму за честь.

– У такому разі чекаю вас о пів на п’яту, а поки що ми можемо викинути цю історію з голови.

У той час я мешкав у квартирі на вулиці Королеви Анни, але з'явився на Бейкер-стрит у призначений час. Рівно о пів на п'яту нам доповіли про прихід полковника сера Джеймса Демері. Навряд чи варто описувати цього чоловіка. Великодушність, чесність і ширість, властиві його характеру, широке, чисто виголене обличчя та приємний мелодійний голос запам'яталися багатьом із тих, кому доводилося його знати. Його сірі ірландські очі сяяли ширістю, а добра усмішка вигравала на жвавих устах. Блискучий циліндр, темний піджак, кожна деталь – від шпильки з перлиною в чорній шовковій краватці до блідо-лілових шкарпеток і лакованих черевиків – свідчила про прискіпливу охайність, якою він завжди вирізнявся. Високий владний аристократ заповнив усю нашу маленьку кімнатку.

– Певна річ, я був готовий зустріти тут і доктора Ватсона, – чемно вклонився він, – його участь може виявитися вельми доречною, містере Голмс, адже ми маємо справу з людиною, здатною на будь-який злочин, яку практично ніщо не здатне зупинити. Я би сказав, що це найнебезпечніша особа в Європі.

– У мене було кілька супротивників, цілком гідних такого лестивого звання, – всміхнувся Голмс. – Ви не курите? У такому разі прошу мені вибачити, що запалю люльку. Якщо особа, про яку ви згадали, небезпечніша, ніж покійний професор Моріарті або ще живий полковник Себастьян Моран, то зустріч справді не обіцяє нічого приємного. Я можу дізнатися ім'я?

– Ви колись чули про барона Грюнера?

– Маєте на увазі австрійського вбивцю?

Полковник Демері сплеснув руками й усміхнувся.

– Від вас нічого не сховається, містере Голмс! Чудово! Отже, ви вже склали про нього думку як про вбивцю.

– Стежити за злочинністю на континенті – мій фах. Той, кому доводилося читати про те, що трапалося в Празі, не може сумніватися у провіні цього чоловіка. Його врятував суто юридичний казус і підозріла смерть свідка. Я настільки впевнений, що це він убив свою дружину під час так званого нещасного випадку на перевалі Шплюген [1 – Перевал Шплюген в Альпах сполучає Швейцарію й Італію.], ніби бачив усе на власні очі. Мені також відомо, що він переїхав до Англії, і я передчував, що рано чи пізно мені доведеться з ним зіштовхнутися. То що ж накоїв барон Грюнер цього разу? Чи це не продовження тієї давньої трагедії?

– Ні, містере Голмс, справа набагато серйозніша. Адже важливіше запобігти злочинові, ніж вершити правосуддя. Справді жахливо усвідомлювати власне безсилля, коли у вас на очах створюють огидний задум і вам цілком зрозуміло, чим усе закінчиться. Чи може людина потрапити в більш скрутне становище?

– Ймовірно, ні.

– Отже, ви не відмовитеся допомогти моему клієнтові, інтереси якого я представляю?

- А я й не збагнув, що ви лише посередник. Хто ж головна дійова особа?

- Благаю вас, містере Голмс, не питайте. Я пообіцяв, що добре ім'я цієї людини жодним чином не буде згадане. Його наміри надзвичайно чесні та шляхетні, однак він вважає за краще залишатися в тіні. Мені немає потреби казати, що вам гарантується винагорода й що ви будете повністю незалежні у своїх діях. Сподіваюся, що справжнє ім'я клієнта для вас не таке вже й важливе.

- Мені дуже шкода, - сказав Голмс, - але я звик, щоб таємниця вкривала лише один бік справи. Мати її з обох сторін - занадто складне завдання. Боюся, сер Джеймс, що нічим не зможу вам допомогти.

Наш відвідувач дуже збентежився. Його широке жваве обличчя затьмарила тінь тривоги та розчарування.

- Ви навряд чи усвідомлюєте наслідки вашої відмови, містере Голмс, - сказав він. - Я опинився перед серйозною дилемою. Не маю жодних сумнівів, що ви вважали б за честь узятися за цю справу, якби я виклав вам усі факти. Але я дав слово честі. Чи можу я принаймні розповісти вам усе, що мені дозволили?

- Звісно, але за умови, що мені не доведеться брати на себе якісь зобов'язання.

- Ви, без сумніву, чули про генерала де Мервіля?

- Маєте на увазі героя Гайбера[2 - Перевал Гайбер у північно-східній частині Афганістану - головні ворота в Індію (а тепер - у Пакистан). Йдеться про епізод Другої англо-афганської війни (1878-1880).]? Авжеж, я чув про нього.

- У нього є донька Віолетта, молода, вродлива, освічена леді, чудова з будь-якого погляду. Саме її, цю приємну, безневинну дівчину, ми мусимо врятувати від кігтів диявола.

- Барон Грюнер має на неї якийсь вплив?

- Найсильніший із усіх на світі - кохання. Він, як ви, вочевидь, чули, дуже привабливий чоловік. У нього вишукані манери, приємний голос і якийсь романтичний, таємничий вигляд, який украй полюбляють жінки. Кажуть, що жодна жінка не здатна встояти перед ним, і він уповні з цього користується.

- Але як йому вдалося познайомитися з такою леді, котра займає таке високе становище, як міс Віолетта де Мервіль?

- Це сталося під час мандрівки Середземним морем. На яхті зібралося добірне товариство. Певна річ, організатори цієї мандрівки нічого не знали про справжню репутацію барона Грюнера, поки не стало надто пізно. Негідник зблизився з леді й повністю завоював її серце. Чи можна висловити її почуття, сказавши, що вона кохає його? Та вона його обожає, просто ним одержима. Не хоче слухати про нього жодного лихого слова. Зробили все, щоб урятувати її від цього шаленства, але марно. Іншими словами, за місяць міс

де Мервіль планує вийти за нього заміж. Позаяк вона досягла повноліття та має залізну волю, важко сказати, як можна втримати її від цього вчинку.

- Чи знає вона про те, що трапилося в Австрії?

- Хитрий біс розповів їй про всі публічні скандали свого минулого, але завжди виставляв себе невинною жертвою. Вона вірить йому беззастережно й не хоче слухати інших.

- Он воно як. Однак ви ненавмисно видали ім'я вашого клієнта. Не сумніваюся, що це генерал де Мервіль.

Наш відвідувач засовався на стільці.

- Я міг би збрехати вам, містере Голмс, але це не так. Де Мервіль - убитий горем батько. Дужий військовик зовсім занепав під впливом цієї історії. Він утратив самовладання, яке ніколи не покидало його на полях баталій, і перетворився на слабкого розбитого стариганя, котрий не здатен протистояти такому блискучому та дужому супернику, як той австрієць. Мій клієнт - один із тих, хто добре знав генерала й багато років був його приятелем, а також проявляв батьківську турботу про його доньку ще з того часу, як вона була дитиною. Він не може дивитися, як ця трагедія наближається до свого завершення, не намагаючись її зупинити. Це не справа Скотленд-Ярду, тому він порадив звернутися до вас, але, як я вже казав, за умови, що сам він не буде причетний до цієї справи. Не сумніваюся, містере Голмс, що з вашими видатними здібностями ви зможете легко вистежити мого клієнта через мене, але просив би вас не викривати його особистість, бо це справа честі.

Голмс задоволено посміхнувся.

- Мабуть, це я зможу пообіцяти, - сказав він. - До того ж, сер Джеймс, мушу зізнатися, що ваша справа зацікавила мене, і я спробую в ній розібратися. Як можна підтримувати з вами зв'язок?

- Через Карлтон-клуб. Але в разі необхідності в мене є й приватний телефон - XX.31.

Голмс записав номер і, все ще всміхаючись, сів, поклавши на коліна розгорнутий нотатник.

- Будьте люб'язні, яка теперішня адреса барона?

- Вернон-лодж, неподалік від Кінгстона. Це великий будинок. Барон провернув якісь сумнівні махінації, завдяки яким розбагатів, що, звісно, робить його іще небезпечнішим суперником.

- Він зараз удома?

- Атож.

- Що іще можете про нього розповісти, окрім того, що вже згадали?

- У нього вишукані смаки. Знається на конях. Якийсь час грав у поло в Герлінгемі, але потім, після гучної празької справи, змушений був звідти

піти. Колекціонує книжки та картини. У його характері є неабияка частка зарозумілості. Я вважаю його визнаним авторитетом у галузі китайської кераміки. Барон навіть написав дослідження з цього питання.

– Чудовий набір, – зауважив Голмс. – Усі великі злочинці – люди непересічні. Мій старий приятель Чарлі Піс віртуозно грав на скрипці, а Вейнрайт був талановитим актором. Я міг би пригадати й багатьох інших. Отже, сер Джеймс, передайте своєму клієнтові, що я починаю гру проти барона Грюнера. Це все, що можу вам пообіцяти. У мене є певні власні джерела інформації, тому сподіваюся, що ми знайдемо інформаторів, за допомогою яких зможемо розплутати цю справу.

Коли наш гість пішов, Голмс так довго сидів, занурений у свої думки, що, здавалося, зовсім забув про мою присутність. Нарешті він раптово отямився й спитав:

– То що, Ватсоне, ви про це думаєте?

– Ймовірно, вам було би краще побачитися із самою леді.

– Мій любий друже, якщо старий бідний батько не може зворушити доньку, то яким чином це вдасться мені, чужій для неї особі? І все ж, у вашій пораді щось є. Ми скористаємося нею, якщо всі інші спроби зазнають невдачі. Вважаю, що за справу треба братися інакше, і я сподіваюся, що тут нам допоможе Шінвел Джонсон.

Досі мені не доводилося згадувати у своїх спогадах про Шінвела Джонсона, адже я рідко розповідаю про справи, пов'язані з останнім періодом кар'єри мого приятеля. На початку століття він став незамінним помічником Голмса. Мушу зізнатися, що свого часу його ім'я згадувалося в переліку небезпечних злочинців, і він навіть відсидів два терміни у в'язниці в Паркгорсті, але, врешті-решт, спокутував свою вину і, зустрівшись із моїм товаришем, став його агентом у лондонському злочинному світі. Джонсон здобував для нього інформацію, яка інколи виявлялася просто безцінною. Якби він був звичайним поліцейним «донощиком», то недовго міг би ховати своє справжнє обличчя, але позаяк його діяльність ніколи не була пов'язана із судовими розглядами, його спільники так і не змогли зрозуміти, із ким вони мають справу. Маючи за плечима дві судимості, він мав доступ до всіх нічних клубів міста, гральних домів і нічліжок, а спостережливість і меткий розум робили його ідеальним агентом для збору інформації. Саме до цього чоловіка й збирався тепер звернутися Шерлок Голмс.

Моя лікарська практика не давала мені можливості бути поруч із моїм приятелем, коли він робив перші кроки в розслідуванні цієї справи, і тому ми домовилися якось зустрітися з ним у ресторані «У Сімпсона», де, сидячи за маленьким столиком біля вікна та дивлячись на стрімку течію життя на Стренді, Голмс розповів мені про останні події.

– Джонсон уже десь нишпорить, – поінформував він. – Можливо, йому вдасться віднайти щось у нетрях злочинного світу. Якщо в барона Грюнера є свої таємниці, то їх потрібно шукати саме там, у темному корінні зла та насильства.

– Але якщо леді відмовляється вірити тому, що знаємо ми, чому ви вирішили, що якісь нові деталі змусять її змінити своє рішення?

– Хтозна, Ватсоне. Серце та розум жінки – незбагненна загадка для чоловіків. Вони можуть пробачити та виправдати вбивство, але водночас страждатимуть через інші, дрібніші вчинки. Барон Грюнер сказав мені...

– Сказав вам?

– Ах, так, я не посвятив вас у свої плани. Так от, Ватсоне, я люблю вступати у протистояння зі своїми ворогами. Ми зустрілися віч-на-віч, і я побачив, що за людина цей чоловік. Після того як дав інструкції Джонсону, я гукнув кеб і подався до Кінгстона, де знайшов барона у пречудовому гуморі.

– Він вас упізнав?

– Це було неважко, адже я послав йому свою візитну картку. Чудовий суперник, Ватсоне, холодний, як лід, отруйний, як кобра, але водночас на диво м'який і чемний. У нього гарні манери – справжній аристократ злочинного світу, але від його світської ввічливості віє цвинтарним холодом. Я радий, що зіткнувся з такою особою, як барон Адельберт Грюнер.

– Ви сказали, він прихильно вас прийняв?

– Уявіть собі kota, який муркоче та думає, що бачить перед собою мишу. Іноді люб'язність стає небезпечнішою, ніж непристойне свавілля. Це така риса його характеру. «Я припускав, що рано чи пізно зустрінуся з вами, містере Голмс, – зазначив він. – Вас, звісно ж, пропросив про послугу генерал де Мервіль, аби зруйнувати мій шлюб із його донькою, чи не так?»

Я мовчки погодився.

«Шановний добродію, – продовжував барон, – ви лише зіпсуєте свою бездоганну репутацію. Ця справа вам не до снаги. Навіщо братися за невдячну працю, до того ж небезпечну. Наполегливо прошу, містере Голмс, краще зійдіть з моєї дороги».

«Який збіг, – відповів я, – таку саму пораду я хотів дати й вам. Ваш розум гідний поваги, бароне, і я анітрохи не перестав шанувати його за той недовгий час, що пізнав вас особисто. Поговорімо, як чоловік із чоловіком. Ніхто не збирається завдавати вам неприємностей, копирсаючись у вашому минулому. Пристрасті вляглися, і тепер ваш корабель у тихих водах. Однак якщо продовжуватимете наполягати на цьому шлюбі, то наживете собі легіон ворогів, котрі не залишать вас у спокої доти, доки Англія не видасться вам занадто спекотним місцем. Справа дійсно цього варта? Ви вчините набагато мудріше, залишивши леді в спокої. Адже вам буде неприємно, якщо вона дізнається певні подробиці вашої біографії».

Кінчики вусів під носом барона, схожі на вусики комахи, кумедно засмикалися, поки він слухав мою тираду. Нарешті він тихо засміявся.

«Пробачте мені цю нестриманість, містере Голмс, – сказав він, – але те, як ви намагаєтеся зіграти партію, не маючи на руках жодної карти, – це

справді смішно. Не думаю, щоб хтось зміг зробити це краще за вас, але це, однак, дуже зворушливо. Жодної навіть найдрібнішої карти, не кажучи вже про козири».

«Упевнені?»

«Ще б пак. Дозвольте пояснити вам, що взагалі відбувається, містере Голмс. Мої карти настільки сильні, що я можу запросто розкрити їх перед вами. Мені випало щастя завоювати прихильність міс де Мервіль, незважаючи на те, що я дуже детально розповів їй про всі сумні інциденти мого минулого життя. Я також попередив її, що знайдуться лихі, підступні люди (сподіваюся, ви впізнаєте себе, містере Голмс), котрі приходитимуть до неї й розповідатимуть усе ще раз на свій лад, і пояснив, як у такому разі слід із ними поводитися. Ви колись чули про гіпноз? Що ж, побачите, як він діє. Непересічна людина може оволодіти мистецтвом навіювання й без грубих маніпуляцій або якихось витівок. Моя наречена готова до зустрічі з вами, і вона, без сумніву, прийме вас, адже в усьому погоджується зі своїм батьком, крім одного».

– Здається, мені більше нічого додати, Ватсоне. Я покинув його з такою холодною гідністю, яку тільки зміг на себе напустити, але як тільки торкнувся клямки, він несподівано зупинив мене.

«До речі, містере Голмс, – сказав він, – ви, мабуть, знали Ле Врюна, вашого колегу з Франції?»

«Авжеж, – підтвердив я».

«І чули, що з ним сталося?»

«Його побили апаші[3 – Апаші – паризькі вуличні хулігани.] на Монмартрі, і він залишився калікою на все життя».

«Саме так, а всього лише за тиждень до цього він узявся розслідувати мою справу. Який дивний збіг. Не повторюйте його помилок, містере Голмс, удачі вам не бачити. Дехто вже встиг переконалися в цьому, тож лише повторю вам на прощання: йдіть своєю дорогою та не заважайте мені йти своєю. Бувайте!»

– Ось так, Ватсоне. Тепер ви все знаєте.

– Схоже, що це дуже небезпечний індивід.

– Занадто небезпечний. Я байдужий до його вихвалянь, але все ж він належить до тих людей, які роблять набагато більше, ніж розповідають.

– Чи потрібно вам втручатися в цю справу? Яке має значення, одружиться він із тією дівчиною чи ні?

– Я впевнений, що він убив свою останню дружину, а якщо так, то це дуже важливо. Крім того, є ще й наш клієнт! Ні, ні, не будемо обговорювати це. Коли доп'єте каву, ходімо до мене додому. Життерадісний Шінвел, мабуть, уже чекає нас зі своїм звітом.

Ми справді застали його там. Це був дужий чолов'яга, неотесаний, із буряковим обличчям і хворобливим виглядом. У його зовнішності лише пара живих чорних очей свідчила про верткий розум. Здавалося, він перебував у своїй стихії, а поруч із ним на дивані сиділа його вихованка – тендітна нервова дівчина з блідим застиглим обличчям, на якому життєві негаразди залишили свій одвічний слід. Ще молода, але вже зазнала нещастя та горя протягом цих жакливих років.

– Це міс Кітті Вінтер, – представив відвідувач гостю помахом своєї товстої руки, – що вона знає, ось... ну, загалом вона сама розкаже. Відшукав її одразу, містере Голмс, щойно отримав ваші інструкції.

– Атож, мене знайти зовсім не важко, – підтвердила дівчина. – Майже завжди за адресою: Пекло, Лондон. Так само, як і Поркі Шінвел. Адже так, Поркі, ми ж із тобою давні друзяки. Але, хай йому грець, містере Голмс, декого не завадило б сховати в місцину ще гіршу за нашу, якби була справедливість на світі. Того, за ким полюєте.

Голмс усміхнувся.

– Бачу, що наші наміри збігаються, міс Вінтер.

– Та я готова вмерти, щоб допомогти вам поставити його на місце, – сказала наша гостя з люттю в голосі. На її блідому рішучому обличчі та в блискучих очах віддзеркалилася така глибока ненависть, на яку буває здатна лише жінка. – Вам немає потреби лізти в мое минуле, містере Голмс, нічого корисного ви там не знайдете. Але такою, якою я стала нині, мене зробив Адельберт Грюнер. Якби я тільки могла дістатися до нього, ах, якби могла відправити його до пекла слідом за його жертвами!

Вона розлючено затрясла кулаками в повітрі.

– Ви знаєте, як просувається справа?

– Поркі Шінвел мені все розповів. Він знайшов ще одну дурненьку й тепер хоче з нею одружитися, ну, а ви прагнете йому завадити. Ви, мабуть, багато що знаєте про цього негідника. Жодна порядна дівчина не піде з ним до шлюбу, якщо вона, звісно, має розум.

– На жаль, вона його втратила, бо пристрасно кохає цього чоловіка. Що б їй про нього не казали, навіть знати нічого не хоче.

– І про вбивство казали?

– Аякже.

– Е-е, то в неї міцні нерви.

– Вона вважає, що його обмовили.

– Та хіба ж не можна пред'явити докази?

– А ви зможете допомогти нам у цьому?

- Допомогти вам? Та якби я прийшла до неї та розповіла, що він зі мною зробив...

- І підете на це?

- Чи піду я? Звісно, так!

- Що ж, варто спробувати. Але майте на увазі, що барон розповів їй майже про всі свої брудні справи й отримав прощення, тому, гадаю, леді не захоче повертатися до цієї розмови.

- Я доведу, що він розповів їй далеко не все, - наполягала міс Вінтер. - Я сама мигцем бачила одне чи два вбивства, і це якщо не брати до уваги те, що наробило стільки галасу. Він якось сказав, що хтось стоїть у нього на шляху, а через місяць спокійно поглянув на мене й повідомив, що той чоловік мрець. Це була не пуста балаканина, ні. Але я майже нічого не помічала, бо шаленіла за ним. Що б він не робив, я в усьому з ним погоджувалася, так само як ця бідна ідіотка. Ось тільки одна річ вразила мене. Якби той брехливий чортяка не виправдовувався та не почав утішати мене, я пішла б від нього тієї ж ночі. Це альбом, брунатна книжка у шкіряній палітурці з замочком і з його позолоченим вензелем на обкладинці. Гадаю, він хильнув зайвого тієї ночі, інакше б не показав мені свій скарб.

- Що це був за альбом?

- Кажу ж вам, містере Голмс, цей чоловік колекціонує жінок, як збирають метеликів і бражників, та ще й пишається цим. Усі вони, всі ці загублені душі - у цій книжці. Фотографії, імена, кожна подробиця - огидна річ! Жоден чоловік, яким би покидьком він не був, не зміг би додуматися до такого. Ось що це за альбом. Якщо у нього є клепка в голові, він, звісно, забрав його з дому... Але навіщо про це говорити, навряд чи він вам допоможе, та і як ви його дістанете?

- А де ж він?

- Звідки я знаю, де тепер? Адже я пішла від нього понад рік тому. Але знаю, де він його тримав. Адже Адельберт - педант і вкрай акуратний, тож, можливо, книжка все ще там, у його кабінеті, у старому секретері. Ви знаєте його будинок?

- Я був у нього в кабінеті, - сказав Голмс.

- Он як? То ви, бачу, часу даремно не гаєте, містере Голмс, якщо врахувати, що взялися за справу лише сьогодні вранці. Може, любий Адельберт зустрів цього разу гідного суперника. У холі, де в скляній шафі між вікнами зберігається китайський посуд, за його столом є двері. Вони ведуть у робочий кабінет - маленьку кімнатку, де він тримає свої папери й особисті речі.

- А він не боїться грабіжників?

- Адельберт не боягуз. Найгірший ворог про нього такого не скаже. Але він хитрий. Уночі працює сигналізація, та й що там робити грабіжникам? Хіба що забрати увесь цей цінний посуд.

– Нічого хорошого, – зауважив Шінвел Джонсон з виглядом знавця. – Жоден скупник краденого не зазіхне на товар, який не можна ні переплавити, ні продати.

– Маєте рацію, – погодився Голмс. – Так от, міс Вінтер, я хотів би, щоб ви зайшли до мене завтра о п'ятій годині вечора, а я на той час встигну вигадати, чи не можна нам буде якось побачитися з леді. Дуже вдячний вам за участь. Мої клієнти щедри...

– Тільки не це, містере Голмс! – вигукнула дівчина. – Я допомагаю не заради грошей. Дозвольте мені втоптати в бруд цього чоловіка, дайте наступити на його мерзенне обличчя, і я навіть віддам за це всі свої заощадження. Ось моя ціна. Завтра й коли завгодно, поки ви йдете його слідом, я буду з вами. Поркі скаже, де мене знайти.

Я зустрівся з Голмсом наступного дня, коли він обідав у тому ж ресторані на Стренді. Він лише стелав плечима, коли я спитав, як минула зустріч, а потім описав події минулого дня. Його розповідь була безпристрасною та сухою, тому я її дещо пом'якшив.

– Домогтися побачення було неважко, – розповідав детектив, – леді насолоджувалася тим, що демонструвала дочірню покірність у розмаїтих дрібницях, намагаючись спокутувати свою провину за той непослух перед своїм батьком у зв'язку зі шлюбом. Генерал зателефонував і повідомив мені, що все готово до нашого прибуття, і в цей час, як і було домовлено, з'явилася міс Вінтер, так що о пів на шосту кебмен висадив нас на Берклі-сквер, 104, біля будинку, де мешкає старий вояк. Це одна з тих жадликих лондонських будівель, на тлі яких навіть церковна архітектура здається фривольною. Лакей відвів нас до вітальні з жовтими гардинами, де на нас чекала леді: скромна, стримана, така сама непохитна й далека, як вершина засніженої гори.

Не знаю, як вам її описати, Ватсоне. Можливо, вам удасться побачити її до того, як ми закінчимо цю справу, і ви складете про неї власну думку. Вона наділена якоюсь неземною вродою, властивою фанатикам своїх ідеалів, чий розум витає в небесах. Такі обличчя я бачив на картинах середньовічних майстрів. Не можу собі уявити, як цей негідник міг торкатися її своїми мерзенними лаписьками. Він і вона – дві крайнощі: тварюка та чеснота, печерна людина та янгол. На вашій пам'яті ще не було бруднішої справи. Звісно, вона знала, навіщо ми прийшли. Барон Грюнер не гаяв часу дарма і встиг отруїти їй свідомість та налаштувати проти нас. Гадаю, прихід міс Вінтер спантеличив її, але вона не виказала цього й жестом запропонувала нам сісти, як превелебна настоятелька приймає двох прокажених жебраків. Якщо ви схильні до піднесених думок, мій любий Ватсоне, навідайте міс Віолетту де Мервіль.

«Ваше ім'я я добре знаю, містере Голмс, – сказала вона крижаним голосом. – Наскільки я розумію, ви прийшли, щоб обмовити мого нареченого, барона Грюнера. Я погодилася зустрітися з вами лише тому, що про це мене попросив батько, і хочу заздалегідь попередити вас: усе, що ви мені скажете, не матиме жодного значення».

Мені було шкода її, Ватсоне. На мить я уявив собі, що вона моя власна донька. Ви знаєте, я не часто буваю красномовним і звик користуватися головою, а не серцем, але я благав її такими гарячими словами, які тільки міг віднайти у своїй душі. Я змалював їй жахливе становище, коли жінка починає пізнавати характер чоловіка лише після того, як стає його дружиною, коли вона приречена покірно терпіти пестощі скривавлених рук і розпусних губ. Я не щадив її, казав їй про сором, жахіття, душевні страждання, безнадійність такого становища, але всі мої палкі слова не додали їй відтінку кольору її блідим, мов слонова кістка, щокам, і ні найменшого хвилювання не відбилося в її відстороненому погляді. Я згадав, що барон казав мені про гіпноз. Справді, можна було подумати, що ця дівчина жила якоюсь божевільною мрією. В її відповіді все ще не було нічого певного.

«Я терпляче слухала вас, містере Голмс, – зронила вона, – але, як я їй казала, вам не вдалося мене переконати. Я усвідомлюю, що мій наречений Адельберт провів бурхливе життя і, траплялося, викликав до себе і запеклу ненависть, і несправедливі наклепи. Ви один із багатьох, хто намагається зганьбити його переді мною. Можливо, ви бажаєте мені добра, хоча гадаю, що ви просто найманий агент, якому байдуже, на кого працювати. У будь-якому разі хочу, щоб ви зрозуміли раз і назавжди: я кохаю його, а він – мене, і думка всього світу означає для мене не більше, ніж щебет птахів за вікном. Якщо його шляхетній душі якоїсь миті й довелося впасти, то, можливо, мене дали йому марно, щоб підняти її на справжню, недосяжну висоту. Однак, – тут вона кинула погляд на мою супутницю, – я не зовсім розумію, хто ця молода леді?»

Я вже був готовий відповісти, як раптом міс Вінтер втрутилася в нашу бесіду, наче вихор. Якщо ви колись бачили, як стикаються лід і полум'я, то можете собі уявити цих двох жінок.

«Я скажу вам, хто я така! – вигукнула вона, схопившись зі свого крісла. Вибух гніву скривив її вуста. – Я його остання коханка. Я одна із сотень, кого він спокусив, збездивив і викинув на смітник, і з вами він зробить те саме. Та тільки ваше звалище більше схоже на могилу, що, мабуть, на краще. Кажу вам, нерозумній жінці, якщо вийдете за нього заміж, то він зруйнує ваше життя: розіб'є серце або скрутить карк – одне з двох. Я кажу це не через почуття до вас, мені байдуже, що буде з вами, а з ненависті до нього, з бажання дошкулити йому та зробити з ним те саме, що він учинив зі мною. І не витріщайтеся на мене так, любя, можливо, для вас це скінчиться навіть гірше, ніж для мене».

«Я вважала б за краще не згадувати про такі речі, – холодно відрубала міс де Мервіль. – Хочу, щоб ви знали, що мені відомо про ті три випадки в житті Адельберта, коли він заплутався у своїх стосунках із жінками, але я широ вірю його широсердому каяттю».

«Три випадки! – залентувала міс Вінтер. – Дурна! Яка ж вона дурна!»

«Містер Голмс, прошу, завершімо нашу розмову, – озвався крижаний голос. – Я скорилася волі батька та зустрілася з вами, але не змушуйте мене вислуховувати образи цієї особи».

Міс Вінтер рвонула вперед, готова вибухнути прокльонами, і, якби я не схопив її за зап'ястя, вчепилася б у коси доведеної до нерозсудливості леді. Я потягнув дівчину до дверей і з полегшенням зітхнув, посадивши її в кеб, радіючи, що мені вдалося уникнути скандалу. Міс Вінтер аж божеволіла від нестями. Певною мірою і я був розлючений, Ватсоне, бо відчув розчарування від спокійної байдужості та надмірної пихатості жінки, котру ми намагалися врятувати. Тепер ви знаєте, як просуваються справи, і, вочевидь, я маю продумати наші подальші дії, якщо перший крок виявився невдалим. Підтримуватиму з вами зв'язок, можливо, вам доведеться взяти участь у грі, хоча й не виключено, що в наступному акті вистави перший хід уже буде не за нами.

Так і сталося. Вони завдали свого удару, точніше він, бо я ніколи не зможу повірити, що леді мала до цього якийсь стосунок. Гадаю, і тепер я міг би показати ту бруківку, де стояв у мить, коли мимохідь помітив рекламну афішу, і мою душу охопив жах. Це сталося за два дні після нашої останньої зустрічі, між Гранд-готелем і Чарінг-Кроським вокзалом, де одноногий газетяр виставляв свій товар, на жовтих сторінках якого чорнів зловісний заголовок:

«Замах на життя Шерлока Голмса».

Якийсь час я стояв приголомшений. Те, що сталося потім, переплуталося в моїй пам'яті: і те, як я вхопив газету, і те, як мене намагався зупинити продавець, якому я навіть не заплатив, і те, як я якимось дивом опинився біля дверей аптеки, де нарешті зміг прочитати жахливе повідомлення. У замітці значилося:

«З великим сумом ми дізналися, що містер Шерлок Голмс, відомий приватний детектив, сьогодні вранці став жертвою розбійного нападу, який мав для нього небезпечні наслідки. Ми не знаємо точних подробиць, але інцидент скорше за все стався близько дванадцятої години на Ріджент-стрит біля "Кафе-Рояль". Напад скоїли двоє чоловіків, озброєних киями, і в результаті завданих побоїв містер Голмс отримав поранення, які лікарі оцінюють як украй серйозні. Спочатку його доправили в Чарінг-Кроську лікарню, але пацієнт на поліг на перевезенні в його помешкання на Бейкер-стрит. Зловмисники, які напали на містера Голмса, справляли враження дуже пристойних джентльменів. Їм удалося сховатися від очей свідків у приміщенні "Кафе-Рояль", звідки вони вийшли через чорний хід на Гласгаус-стрит. Без сумніву, вони належали до того злочинного братства, якому діяльність і винахідливість містера Голмса так часто завдає чимало клопотів».

Чи треба казати, що, зразу ж переглянувши замітку, я вскочив у кеб і помчав на Бейкер-стрит. Там я застав відомого хірурга сера Леслі Оксшотта, чия невелика карета стояла на узбіччі.

– Безпосередньої небезпеки для життя немає, – резюмував він, – дві рвані рани на голові та кілька гематом. Довелося накласти кілька швів. Я ввів морфій і тепер головне – спокій, проте кілька хвилин бесіди йому не зашкодять.

Я нечутно увійшов у затемнену кімнату. Поранений не спав, і в його хрипкому шепотінні я розчув своє ім'я. Фіранка була на три чверті опущена, але випадковий сонячний промінь освітив забинтовану голову Голмса. Темно-червона пляма просочилася крізь білу полотняну пов'язку. Я сів поруч із моїм товаришем і схилив до нього голову.

– Усе гаразд, Ватсоне, – ледь чутно пробурмотів він, – чого ви так... витріщилися? Зі мною не так зле, як здається.

– Дякуйте всевишньому!

– Як ви знаєте, я трохи фехтую. Боронячись, застосував кілька прийомів, але здолати двох не спромігся.

– Що я можу зробити, Голмсе? Адже цих розбійників нацькував на вас клятий барон. Скажіть лише слово, і я виведу його на чисту воду.

– Любий Ватсоне, ми нічого не зможемо вдіяти, поки поліція не вийде на нього, а вони добре замели сліди, будьте певні. Зачекайте трохи, я маю деякі міркування. Насамперед нам слід наголосити на важкості мого стану. Вони прийдуть до вас за новинами. Вигадайте щось на кшталт контузії, марення, на ваш смак. Не бійтеся переборщити.

– Але сер Леслі Оксшотт?

– О, про нього не турбуйтеся. Він побачить мене в найгіршому стані. Про це я подбаю.

– Щось іще?

– Авжеж. Скажіть Шінвелу Джонсону, щоб він сховав міс Вінтер. Ті красені тепер полюватимуть за нею. Вони, звісно, про дівчину знають. Якщо наважилися напасти на мене, то, цілком імовірно, з нею можуть обійтися ще гірше. Все це необхідно зробити сьогодні ж увечері.

– Я вирушаю негайно. Щось іще?

– Покладіть на стіл люльку та пантофлю з тютюном. Добре. Заходьте вранці, обговоримо наші плани.

Я зустрівся з Джонсоном того самого вечора та попросив його відвезти міс Вінтер в якесь тихе передмістя, де вона могла б зачаїтися, поки не мине небезпека.

Упродовж шести днів усі були переконані, що Голмс перебуває на межі життя та смерті. Зведення були найзагрозливіші, а в часописах знову й знову з'являлися зловісні замітки. Мої постійні візити переконували мене, що насправді все не так уже й серйозно. Міцний організм і воля Голмса творили

дива. Часом у мене виникали підозри, що він одужує набагато швидше, ніж мені здається. Дивовижна потаємність була чудовою рисою його характеру, і хоча вона не раз призводила до сумних наслідків, навіть мені, його найближчому колезі, доводилося лише здогадуватися, які думки виникали в його голові. Детектив довів як незаперечну істину, що найнебезпечнішим інтриганом є той, хто плете інтриги на самоті. Я був ближчим до нього, ніж будь-хто інший, але, однак, завжди усвідомлював, що між нами лежить величезна прірва.

На сьомий день зняли шви, але, незважаючи на це, вечірні газети опублікували повідомлення про бешихове запалення. Там також з'явилася й замітка, яку я не міг не показати моему приятелю. Там було написано, що серед пасажирів пароплава «Руританія» компанії «Кьюнард», який у п'ятницю вирушає з Ліверпуля, перебуватиме барон Адельберт Грюнер, чиї фінансові справи змушують його переселитися в Сполучені Штати ще до весілля з панною Віолеттою де Мервіль, єдиною донькою... і таке інше. Голмс вислухав ці новини з холодною увагою та зосередженим виразом обличчя, з чого я зрозумів, що для нього це був потужний удар.

– П'ятниця! – вигукнув він. – Нам залишилося всього три дні. Здається, негідник вирішив оминати небезпеку. Але, клянусь Господом, Ватсоне, йому це не вдасться! Хочу, щоб ви дещо для мене зробили.

– Я тут для того, щоб допомогти вам, Голмсе.

– У такому разі присвятить наступні двадцять чотири години інтенсивному вивченню китайської кераміки.

Мій приятель нічого мені не пояснив, а я ні про що й не питав. Тривалий досвід навчив мене беззаперечно коритися його волі. Я вийшов із помешкання й попрямував уздовж Бейкер-стрит, не здогадуючись, для чого маю виконувати таке дивне прохання. Нарешті я звернув на Сент-Джеймс-сквер, у Лондонську бібліотеку до свого приятеля Ломакса, який працював там, а звідти подався до себе додому з важким фоліантом під пахвою.

Подейкують, що адвокат, який досягнув такого професіоналізму у своїй справі, що без зусиль може допитати будь-якого свідка, уже за тиждень здатен забути про все. Певна річ, тепер я не назвав би себе експертом з порцелянових виробів, але тоді цілий вечір і всю ніч, а також увесь наступний ранок із незначними перервами для відпочинку я поглинав інформацію та запам'ятовував імена. Я дізнався про автографи знаменитих художників-декораторів і секрети циклічних дат, вивчив фабричні клейма періоду Хун-у, шедеври часів правління Юнле та розписи Тань-іна, пізнав пишність виробів ранньої епохи Сунь і Юань. Увібравши в себе потрібну інформацію, наступного вечора я прийшов до Голмса. Він уже піднявся з ліжка, про що не можна було здогадатися, читаючи офіційні повідомлення, і розсівся у своєму улюбленому кріслі, підперши рукою перев'язану голову.

– Якщо вірити газетам, – сказав я, – ви ледь не помираєте.

– Це саме той ефект, на який я розраховував, – відповів він. – Отже, Ватсоне, ви засвоїли свій урок?

– Принаймні доклав до цього всіх зусиль.

- І можете підтримати змістовну розмову на цю тему?

- Гадаю, так.

- Тоді передайте мені маленьку коробочку, що стоїть на каміні.

Він відкинув кришку та вийняв із середини невеличкий предмет, акуратно загорнутий у шматок тканини дивовижного східного шовку. Потім розгорнув її та витягнув на світло маленьку витончену тарілочку рідкісної темно-блакитної барви.

- Із нею треба поводитися дуже обережно. Перед вами автентичний взірець порцеляни періоду династії Мін. На аукціоні «Крісті» ніколи не бачили нічого подібного. Повний набір такого посуду коштував би цілий статок, і, по суті, вельми сумнівно, що такий сервіз можна знайти за межами імператорського палацу в Пекіні. Один вигляд цього блюда може звести з розуму будь-якого колекціонера.

- Що я маю з ним робити?

Голмс простягнув мені візитівку, на якій було написано: «Доктор Гіл Бартон, Галф-Мун-стріт, 369».

- Це ваше ім'я на сьогоднішній вечір. Ви підете до барона Грюнера. Я трохи вивчив його звички й гадаю, що о пів на дев'яту він уже буде вільний. У листі заздалегідь попередьте його, що хочете зустрітися й що принесете з собою предмет із абсолютно унікального сервізу епохи династії Мін. Ви назветесь лікарем, тож із легкістю зіграєте цю роль і скажете, що ви колекціонер, до чиїх рук потрапив цей сервіз. Ви чули, що барон цікавиться такими речами, тому не проти продати йому цей експонат.

- За яку ціну?

- Хороше запитання, Ватсоне. Ви, звісно, виглядатимете негарно, якщо не зможете назвати ціну власного товару. Це блюдо дісталось мені від сера Джеймса, а він своєю чергою, наскільки я розумію, взяв його з колекції свого клієнта. Навряд чи буде перебільшенням сказати, що ця річ не має аналогів у світі.

- Я б міг запропонувати провести оцінку в експерта.

- Чудово, Ватсоне, просто блискуче! Сьогодні ви поза конкуренцією. Запропонуйте звернутися до експертів «Крісті» або «Сотбі». Ваша делікатність позбавить вас необхідності призначати ціну самому.

- А якщо він не захоче мене бачити?

- Не турбуйтеся, захоче. Він справжнісінький маніяк, коли йдеться про колекціонування, особливо якщо справа стосується предмета, в якому його вважають визнаним авторитетом. Сідайте, Ватсоне, я продиктую вам листа. Відповіді чекати не потрібно. Ви просто скажете, коли та для чого прийдете.

Лист був складений бездоганно. Короткий і чемний, він міг розпалити цікавість будь-якого знавця. Окружний кур'єр швидко відніс його за призначенням, і того ж вечора, прихопивши коштовну тарілочку та поклавши в кишеню візитівку доктора Гіла Бартон, я вирушив назустріч пригодам.

Чудовий будинок та охайні газони вказували на те, що барон Грюнер, як і казав сер Джеймс, був людиною неабиякого достатку. Довга звивиста алея, оточена рідкісним чагарником з обох боків, вела до великого майданчика, всипаного галькою та прикрашеного скульптурами. Сам особняк, збудований південноафриканським «золотим королем» у дні свого піднесення, був довгим низьким будинком із башточками по кутах, безглуздими в архітектурному плані, але значними за розмірами. Дворецький, котрий міг бути окрасою навіть житла єпископа, завів мене всередину й передав розкішно вдягненому лакею. З ним я зайшов до кімнати барона.

Власник будинку стояв перед величезною шафою, розташованою між вікнами, в якій розміщалася частина китайської колекції. Він тримав у руці маленьку коричневу вазу й обернувся до мене, щойно я увійшов.

– Благаю вас, лікарю, сідайте, – сказав барон, – я щойно оглядав свої скарби та розмірковував, чи зможу справді чимось поповнити таку колекцію. Ось екземпляр періоду Тан, датується сьомим століттям. Імовірно, вас зацікавить. Упевнений, що вам не доводилося бачити майстернішої роботи та кращої глазури. Ви принесли з собою блюдце, про яке писали?

Я обережно розгорнув пакет і передав барону. Той сів за стіл, підсунув до себе лампу, бо вже сутеніло, і почав уважно розглядати мій товар. Жовте світло падало на його обличчя, і поки він був захоплений своїм заняттям, я міг спокійно його розгледіти.

Барон був на диво вродливий і мав цілком заслужену репутацію європейського красеня. Він був середнього зросту, елегантний і спритний. Смагляве, майже східне обличчя та великі важкі очі причаровували. Чорне волосся з блискучим відливом було ретельно зачесане. Можна було б замилюватися його правильними рисами, якби не рот. Це був рот убивці – жорстокий, безжальний, із прямими тонкими губами, схожий на страшну глибоку рану на прекрасному обличчі. Світла смужка шкіри відділяла рот від маленьких вусиків, тож виглядав він, як сигнал небезпеки, що попереджає про смертельну загрозу. Голос барона був на диво приємним, а манери надзвичайно вишукані. Я дав би йому трохи більше за тридцять, хоча насправді, як потім з'ясувалося, йому було сорок два роки.

– Чудово, справді просто чудово! – сказав він нарешті. – І ви кажете, що у вас є сервіз із шести аналогічних предметів. Однак я здивований, що ніколи не чув про такі прекрасні взірці. В Англії мені відомий тільки один зразок, рівний цьому, але його, звісно ж, не продадуть. Чи не буде нескромністю спитати вас, докторе Бартон, яким чином він потрапив у ваші руки?

– Хіба це має значення? – спитав я з дуже безтурботним виглядом. – Ви бачите, що перед вами оригінал, а що стосується його ціни, то я вдовольнюся думкою експерта.

– Дуже загадково, – сказав барон, а його темні очі зблиснули підозрою. – В угодах такого плану зазвичай хочеться дізнатися про все заздалегідь. Не заперечую, що екземпляр автентичний. У цьому не маю жодних сумнівів. Але я змушений взяти до уваги будь-яку можливість, адже згодом може виявитися, що у вас не було прав на продаж.

– Я б міг надати вам відповідні гарантії.

– Звісно, але тоді виникає питання, чого варті ваші гарантії.

– На це вам дадуть відповідь мої банкіри.

– Нехай так, і все ж угода здається мені доволі незвичною.

– Ви можете прийняти мої умови або ні, – сказав я з байдужою інтонацією, – ви перший, до кого я звернувся, бо вважав вас знавцем китайської кераміки, але мені неважко буде знайти й інших покупців.

– Хто вам сказав, що я знавець?

– Знаю, що ви написали книжку на цю тему.

– Ви її читали?

– Ні.

– Ну, мені стає все важче вас зрозуміти. Маючи у своїй колекції такий цінний експонат, ви досі не спромоглися звернутися до книжки, яка пояснила б вам його справжню цінність і значення. Як ви це поясните?

– Я дуже зайнята людина. Мій основний фах – лікар.

– Це не відповідь. Якщо в людини є хобі, вона віддається йому цілком, чим би крім цього не займалася. З вашого листа я збагнув, що ви не дилетант у своєму захопленні.

– Таким себе вважаю.

– Чи можу я поставити вам кілька запитань, аби перевірити ваші знання? Мушу зауважити, докторе Бартон, якщо ви справді лікар, то ваш візит стає все більш і більш підозрілим. Хотів би вас спитати, що ви знаєте про імператора Сему і який він має стосунок до скарбниці Сесоін неподалік від Нари? Вибачте, невже це викликає у вас незручності? Розкажіть трохи про династію Північна Вей та її місце в історії кераміки.

Я схопився, прикинувшись розлюченим.

– Це обурливо, сер, – сказав я, – я прийшов сюди, щоб зробити вам послугу, а не для того, щоб ви екзаменували мене, як хлопчиська. Можливо, мої знання поступаються вашим, але я, звісно, не збираюся відповідати на запитання, які мені ставлять у такій образливій формі.

Якийсь час барон спокійно витріщався на мене, аж раптом очі його спалахнули, і між зубами блиснула смужка білих зубів.

– То он у чому річ! Ви прийшли шпигувати за мною! Ви – агент Голмса. Усе це спритний виверт, ви просто розігруєте мене. Колега, як я чув, при смерті, тому й послав вас стежити за мною. Ви пролізли сюди обманом, і, бог свідок, побачите, що вийти звідси набагато важче, ніж увійти.

Він схопився на ноги, а я відступив назад, приготувавшись оборонятися. Барон практично збожеволів від люті. Можливо, він запідозрив мене з початку зустрічі, а допит лише підтвердив його припущення, і було ясно, що моя хитрість провалилася. Він запустив руку в бічну шухляду столу, намагаючи щось, але в цю мить якийсь звук привернув його увагу, і він завмер, уважно прислухаючись.

– Ага! – закричав барон і кинувся до сусіднього кабінету.

Два кроки відокремлювали мене від відчинених дверей, і я назавжди запам'ятав побачене всередині. Вікно, що виходило в сад, було широко розчахнуте. Поруч із ним, схожий на жакливу примару, із перев'язаною головою, змарнілий і блідий стояв Шерлок Голмс. Наступної миті він перестрибнув через підвіконня, і я почув, як затріщали лаврові кущі. З лютим вереском господар будинку кинувся за ним.

А потім! Усе сталося в якусь мить, але я розгледів усе достатньо чітко. Це була рука, жіноча рука, що промайнула серед листя. Тієї ж миті барон видав пронизливий крик, який назавжди залишиться в моїй пам'яті. Він схопився за обличчя, заметушився кімнатою, почав стукатися головою об стіни, а потім упав на килим і качався там, скорчившись від болю, тоді як його жакливі зойки розліталися оселею.

– Води! Заради бога води! – верещав він.

Я схопив зі столу карафку та кинувся на допомогу. До кімнати вбігли дворецький і кілька лакеїв. Я запам'ятав, що один із них знепритомнів, як тільки я, опустившись на коліна перед потерпілим, повернув до лампи його жакливе обличчя. Сірчана кислота в'їлася в шкіру та скрапувала з вух і підборіддя. Одне око вже побіліло й стало немов скляне, інше було червоне та запалене. Риси обличчя, якими я милувався кілька хвилин тому, тепер нагадували прекрасну картину, по якій художник провів вологою та брудною губкою. Вони були нечіткі, знебарвлені, нелюдські та страшні.

Як тільки справа набула таких обертів, я кількома словами пояснив, що сталося. Хтось із слуг поліз у вікно, інші побігли до газону, але вже стемніло, й ось-ось мав политися дощ. Серед лементу барона лунали жакливі прокльони: «Це була Кітті Вінтер! – кричав він. – Відьма, клята відьма! Вона заплатить за це! Вона заплатить! Господи! Я не витримаю цих страждань!»

Я промив його обличчя олією, наклав ватяну пов'язку на рани й зробив ін'єкцію морфію. Усі підозри барона щодо мене розсіялися, і він вчепився в мої руки, ніби я був здатний повернути зір його очам, які тепер нагадували очі мертвої риби. Я міг би поспівчувати йому, якби не знав, яке мерзотне життя привело його до фатального кінця. Дотик його гарячих рук викликав огиду, і я з полегшенням зітхнув, коли домашній лікар змінив мене. До цього часу підійшов інспектор поліції, якому я показав свою справжню

візитівку, адже інакше вчинити було б нерозумно й безглуздо. Мене або Голмса обов'язково впізнали б у поліційному відділку з першого ж погляду. Тільки після цього я покинув похмурий будинок і за годину опинився на Бейкер-стрит.

Голмс сидів у своєму улюбленому кріслі. Він був дуже блідий і виглядав спустошеним. Окрім його ран, на мого приятеля вплинули й події сьогоднішнього вечора, які вразили його міцні нерви, і він із жахом слухав мою розповідь про те, що сталося з бароном.

– Розплата за гріхи, Ватсоне, – сказав він, – рано чи пізно це мало статися. Лише Бог знає, скільки гріхів було в цього чоловіка, – додав він, узявши зі столу альбом у брунатній палітурці. – Ось та сама книжка, про яку розповідала Кітті Вінтер. Якщо вона не зможе завадити весіллю, то вже ніщо не зуміє. Але вона свою справу зробить, Ватсоне, будьте певні. Жодна жінка, котра себе поважає, не зможе встояти проти цього.

– Це щоденник його любовних пригод?

– Або щоденник його прагнень. Називайте, як заманеться. Коли міс Вінтер розповіла нам про цей альбом, я збагнув, яка грізна зброя потрапила б у наші руки, якщо ми зуміємо її дістати. Тоді я не сказав нічого, що могло б виказати мої думки, адже знаю, що жінки не вміють зберігати таємниці. Я продумував свій план. Напад на мене дав шанс увести в оману барона. Він вважав, що будь-які заходи проти мене тепер стануть зайвими. Все йшло на краще. Я міг би зачекати й довше, але його намір переїхати в Америку змусив мене діяти. Він нізачо не залишив би такий компрометуючий документ. Тому потрібно було щось зробити – і негайно. Намагатися викрасти альбом уночі – марно. Але можна було спробувати щастя ввечері, якби вдалося відвернути його увагу. Зручний момент настав, коли ви прийшли до нього зі своїм блакитним блюдцем. Я повинен був знати напевне, де ховають книжку, і розумів, що матиму на пошуки всього кілька хвилин, час був обмежений вашим знанням китайської кераміки. Тому я взяв із собою міс Вінтер. Хіба я міг собі уявити, що саме вона так обережно несла в маленькому згортку під плащем! Я думав, що вона лише хотіла мені допомогти, але виявилось, що в неї були власні наміри.

– Барон здогадався, що я прийшов від вас.

– Я остерігався цього з самого початку, однак певний час ви утримували його увагу, і я встиг узяти бажане, хоча мені не вдалося залишитися непоміченим... А, сер Джеймс, дуже радий, що ви прийшли.

Наш високоповажний друг з'явився на запрошення Голмса. З глибокою увагою він вислухав розповідь про те, що сталося.

– Ви зробили диво, справжнє диво, – невпинно повторював він. – Але якщо каліцтво барона настільки серйозне, як описує його доктор Ватсон, тоді можна вважати, що ми досягнули нашої мети завадити весіллю навіть без цієї жахливої книжки.

Голмс похитав головою.

– Такі жінки, як міс де Мервіль, не зупиняються перед подібними перешкодами. Понівеченого мученика вона кохатиме ще більше. Е, ні. Ми маємо зруйнувати моральний ідеал, а не тілесний. Тільки ця книжка зможе повернути її на землю, інших методів немає. Це почерк барона. Вона не залишиться байдужою до того, що тут написано.

Сер Джеймс пішов, прихопивши з собою альбом і коштовне блюдо. Мені також уже слід було піти, і я спустився разом із ним на вулицю. Полковника Демері чекала невелика карета. Він стрибнув у неї, наказав візникові їхати швидко й одразу зник із поля зору. Сер Джеймс повісив свій плащ на дверцята екіпажа для того, щоб прикрити зображення герба та девіз, але я таки побачив їхнє відображення в нашому вікні й аж роззявив рота від подиву. Тієї самої миті я повернувся назад і піднявся сходами до покою Голмса.

– Я дізнався ім'я нашого клієнта! – вигукнув я, згоряючи від нетерпіння. – Даруйте, Голмсе, але ж це...

– Це відданий приятель і благородний джентльмен, – закінчив Голмс, стримуючи мій гарячий порив. – Нехай це буде нашою маленькою таємницею відтепер і назавжди.

Не знаю, яким чином альбом барона потрапив до рук міс де Мервіль. Можливо, сер Джеймс передав його особисто або, що ймовірніше, таке делікатне завдання виконав батько молоді леді, у будь-якому разі результат виявився якнайсприятливішим. За три дні в «Морнінг Пост» з'явилася замітка, де йшлося про те, що весілля барона Грюнера та міс Віолетти де Мервіль скасоване. Та сама газета помістила перший звіт про слухання справи міс Кітті Вінтер за звинуваченням її у завданні ушкоджень сірчаною кислотою. Стали відомими такі пом'якшувальні обставини, що покарання, наскільки пригадую, було настільки незначним, наскільки це можливо за такі злочини. Шерлоку Голмсу погрожували судовим позовом за крадіжку, але якщо мета шляхетна, а клієнт такий відомий, то навіть суворий англійський закон стає гнучким і гуманним. Цього разу мій приятель уникнув лави підсудних.

Блідий вояк

Мені часом здається, що світогляд мого приятеля Ватсона занадто обмежений. Зате, дійшовши до якогось рішення, він наполегливо домагається його реалізації. Так, він довгий час умовляв мене описати хоча б один випадок моєї професійної кар'єри. Вочевидь, я сам підкинув йому цю ідею, докоряючи за прагнення потурати смакам публіки замість того, щоб триматися сухих фактів.

– Ваші описи надумані, – не раз казав я йому.

– Тоді спробуйте взятися за справу самі, Голмсе, – відповідав на докори Ватсон.

Й ось я вирішив прислухатися до його поради. Маю зізнатися, що тепер розумію мого товариша й усіх інших людей, котрі беруться за перо. Писати цікаво не так легко, як я собі уявляв, а випадок, про який маю намір розповісти, повинен був задовольнити цю вимогу. До того ж ця пригода належить до числа найдивніших подій у моїй практиці, хоча чомусь Ватсон не згадує про неї в своїх нотатках.

У моєму записнику зазначено, що події, з яких я почну свою розповідь, відбулися в січні 1903 року незабаром після закінчення англо-бурської війни[4 - Англо-бурська війна - колоніальні війни Великої Британії проти бурської Південно-Африканської Республіки, які тривали з 1880-го по 1881 рік (Перша англо-бурська війна) і з 1899-го по 1902 рік (Друга англо-бурська війна).]. У той час я залишився самотнім. Мій вірний Ватсон одружився й залишив нашу парубоцьку квартиру на Бейкер-стрит. Либонь, одруження стало єдиним проявом егоїзму з його боку за весь час нашої багаторічної дружби.

Отже, того дня мене навідав містер Джеймс К. М. Додд, високий, широкоплечий і засмаглий англієць. Я зазвичай сідаю спиною до вікна, а клієнта саджу навпроти таким чином, аби світло падало йому на обличчя. Так я вчинив і цього разу.

Містер Додд, мабуть, не знав, з чого почати розповідь. Я не допомагав йому, адже виграний час давав мені нагоду постежити. Помовчавши, я вирішив вразити його певними висновками про його персону. Як я переконався, це дуже корисно, бо неодмінно викликає ширість і довіру клієнтів.

- Ви, здається, нещодавно прибули з Південної Африки? - спитав я.

- Атож, сер, - відповів він здивовано.

- Імовірно, служили в кавалерії?

- Саме так.

- У Добровольчому корпусі?

- І це правда. Містере Голмс, ви чарівник! - розгублено мовив мій відвідувач.

Я всміхнувся.

- Усе дуже просто. Хіба не ясно, що чоловік із мужньою поставою, військовою виправкою та засмагою, явно не лондонського походження, щойно приїхав з театру військових дій, тобто з Південної Африки. Крім цього, ви носите бороду, отже, не кадровий військовий. Ваша постава видає кавалериста. Що ж до Добровольчого корпусу, то з вашої візитної картки видно, що ви біржовий маклер із Трогмортон-стрит. До якого ж іще полку ви могли вступити?

- Це дивно, як ви бачите все до дрібниць, містере Голмс! - вигукнув Додд.

– Я бачу не більше, ніж ви, але вмю аналізувати те, що бачу, – відповів я, – однак навряд чи ви навідали мене лише для того, щоб переконалися в моїй спостережливості. Що сталося в Старому Таксберзькому парку?

– О, містере Голмс! – вигукнув Додд.

– Мій любий сер, немає нічого надприродного в тому, що я сказав. На конверті вашого листа стояв саме такий штампель. Ви писали, що просите терміново прийняти вас, отже, сталося щось дуже важливе.

– Маєте рацію. Але з того часу події набули ще гіршого спрямування. Полковник Емсворд просто вигнав мене...

– Тобто вигнав?

– Та так. Мені довелося забиратися геть. Це ще той індивід, той полковник Емсворд! Я б і секунди не провів у його товаристві, якби не Годфрі.

Я неквапливо запалив люльку й відкинувся на спинку крісла.

– Може, ви все ж поясните мені, в чому річ, містере Додд?

Мій відвідувач хитро примружився.

– А я вже було вирішив, що ви про мене знаєте все, – всміхнувся він. – А якщо серйозно, то викладу всі факти, а ви, сподіваюся, поясните мені, що вони можуть означати. Минулої ночі я не міг заснути й на мить – намагався все збагнути. Але чим більше міркую, тим неймовірнішим мені здається все, що сталося.

Отже, я потрапив до війська в січні 1901-го, приблизно два роки тому. У нашому ескадроні служив молодий Годфрі Емсворд. Він пішов на війну добровільно – у його жилах текла войовнича кров. У всьому полку не було хлопця, кращого за Годфрі. Ми добряче заприятелювали, це була така дружба, яка можлива лише коли люди живуть однаковим життям, ділять ті самі радощі й смутки. Увесь рік ми воювали пліч-о-пліч, разом терплячи всі примхи похідного життя. А потім Годфрі поранили й відіслали в шпиталь. Я отримав один лист із Кейптауна, де був розташований медичний заклад, і ще один із Англії, зі Саутгемптона. З того часу – жодного слова, розумієте, містере Голмс, жоднісінького слова від мого найближчого приятеля за шість місяців. Коли війна скінчилася і я повернувся додому, то одразу ж написав батькові Годфрі, питаючи про його сина. Відповіді не було. Знову написав. Цього разу я отримав коротке та сухе послання. Батько Годфрі повідомляв, що його син подався в навколосвітню подорож і не повернеться раніше, ніж через рік. Ця відповідь мене не задовольнила. Уся історія здавалася напрочуд дивною. Я не міг повірити, що такий хлопець, як Годфрі, був здатен за короткий час забути свого найкращого товариша. Мене стурбувала ще одна обставина. Годфрі був єдиним спадкоємцем великого статку. З його розповідей я знав, що він не ладнав із батьком. У старого був огидний характер, а Годфрі більше не міг терпіти цього. Ні, мені страшенно не сподобалася вся ця справа, і я вирішив дізнатися істину, чого б це мені не коштувало. Певний час я займався залагодженням особистих справ. Але зараз маю намір присвятити весь свій час і сили з'ясуванню лише одного питання: долі мого приятеля.

При цих словах сірі очі відвідувача блиснули, а його квадратна щелепа рішуче стиснулася. Я з цікавістю поглянув на свого співрозмовника. Містер Джеймс Додд справляв враження чоловіка, котрого набагато краще мати в числі своїх друзів, ніж ворогів.

– Що ж ви зробили далі? – поцікавився я.

– Подумав, що найкраще було б відвідати Таксберзький парк у Бедфорді, де міститься маєток родини Емсвордів. З цієї метою я написав листа матері Годфрі. Правду кажучи, я більше не хотів мати справу з його суворим батьком. Я написав, що я – близький приятель Годфрі, і що ми разом служили в Південній Африці. Якщо вона не заперечує, я б із задоволенням побалакав із нею про сина. До речі, додав я, незабаром буду неподалік від Бедфорда й міг би на короткий час заїхати в Таксберзький парк. У відповідь отримав люб'язне запрошення відвідати маєток Емсвордів. Я сів у потяг і поїхав. Поки я дістався від станції до будинку, уже стемніло. Родинний замок Емсвордів виявився масивною спорудою, в архітектурі якої змішалися стилі всіх епох. Середня частина будівлі, витримана в елизаветинському стилі, химерно поєднувалася з пізнішими прибудовами у вікторіанському. Навколо замку розташовувався прекрасний великий парк. У середині оселі стіни були оздоблені червоним деревом і обвішані численними картинами в масивних рамах. У всьому будинку панував дух старовини та похмурої таємничості.

Мене зустріли слуги – дворецький Ральф, старезний, як і самі стіни будинку, і його дружина, ще старіша. Але, незважаючи на відразливу зовнішність, жінка мені сподобалася. Я згадав, що вона колись була нянькою Годфрі. Мій приятель часто розповідав мені, що після матері він нікого на світі так не любив, як свою стару няньку. Потім до мене вийшли полковник і його дружина. До матері Годфрі, маленької тендітної жінки, я відразу ж відчув симпатію. Зате його батько мені геть не сподобався. Одразу після прибуття мене запросили до кабінету полковника. Зізнаюся, перспектива бесіди з ним мене зовсім не тішила. На якусь мить мені захотілося відмовитися від цієї забаганки. Але думка про мого товариша змусила мене впоратися з легкодухістю. У похмурому, заставленому меблями кабінеті полковника мені вдалося уважніше розгледіти його. Батько Годфрі виявився високим, широкоплечим старим із щелепою, що випирала, і довгою сивою бородою. У нього був великий, помережаний капілярами ніс, який стирчав, неначе грифовий дзьоб, і маленькі очі, що люто виблискували з-під сивих волохатих брів.

– Отже, сер, – звернувся він до мене скрипучим голосом, – якщо не заперечуєте, я хотів би дізнатися справжню причину вашого приїзду до нас.

Я ввічливо відповів, що в своєму листі до його дружини виклав причини, які спонукали мене навідати батьків мого товариша.

– До речі, – продовжував старий, – крім ваших запевнень, я не маю інших доказів того, що ви справді близько знали мого сина.

– У мене є листи від Годфрі, – відповів я, намагаючись зберегти холодне серце.

– Чи можу я поглянути на них, сер?

- Звісно.

Містер Емсворт побіжно переглянув листи та повернув їх мені.

- Ну, і що далі? - спитав він.

- Зрозумійте мене, сер, - відповів я схвильовано, - я щиро прив'язаний до вашого сина. Чому вас дивує, що я намагаюся розшукати сліди близької мені людини?

- Пригадую, сер, що в листі до вас я відповів на всі ваші запитання. Можу повторити: після служби в Африці здоров'я Годфрі помітно похитнулося. Йому знадобився повний відпочинок і зміна оточення. Тому ми, його мати і я, вирішили відправити його в навколосвітню подорож на тривалий термін. І прошу вас, передайте те, що я вам сказав, усім друзям мого сина, котрим небайдужа його доля.

- Певна річ, я виконаю ваше прохання, сер, - спокійно відповів я, - але, зі свого боку, попрошу вас бути таким люб'язним і повідомити, коли і яким пароплавом відбуде Годфрі. Я йому напишу.

Мої слова, мабуть, спантеличили й одночасно розгнівали полковника. Він відповів не відразу. Похмурі очі старого зовсім сховалися за його кошлатими бровами. Вказівним пальцем правої руки він нервово стукав по столу. Нарешті він поглянув на мене з виглядом гравця, котрий розгадав підступний хід супротивника.

- Багато хто на моєму місці, містере Додд, - промовив він повільно, - обурився б через вашу недоречну наполегливість, що межує зі зухвалістю.

- Маєте зрозуміти причини моєї наполегливості, сер, - гаряче заперечив я, - вона пов'язана виключно з тим, що...

- Знаю, знаю, - обірвав мене Емсворт, - лише тому я такий терплячий. Але не випробовуйте моє терпіння, містере Додд. Буду змушений категорично просити вас припинити подальше втручання в моє приватне життя. Сімейні справи стосуються лише мене й більше нікого. Сторонній, хоч би як доброзичливо він не був налаштований, не в змозі правильно оцінити події, що відбуваються в тій чи іншій родині. Затямте це. Щиро раджу припинити ваші даремні пошуки та зайнятися чимось іншим. А тепер, містере, зайдіть до моєї дружини. Вона прагне почути від вас усе, що ви зможете пригадати про Годфрі.

Це був глухий кут, містере Голмс. Суворі непохитність батька Годфрі, здавалося, відбирала в мене будь-яку надію. Але подумки я негайно присягнувся, що не заспокоюся ні на мить, поки не дізнаюся правду.

Обід у величезній похмурій ідальні минув понуро. За столом нас було лише троє. Мати Годфрі жадібно випитувала в мене подробиці життя її сина. Але батько був похмурий і мовчазний. У мене був такий пригнічений настрій, що за першої ж нагоди я подякував господині та пішов до призначеної мені кімнати.

Це було велике, бідно обставлене приміщення, яке справляло таке ж гнітюче враження, як і все обійстя. Але, розумієте, містере Голмс, після похідного армійського життя я був не надто прискіпливим до інтер'єру. Визирнув у вікно. Ніч була ясною й місячною.

Я зачинив вікно, опустив фіранку, засвітив лампу й сів із книжкою біля розпаленого каміна.

Але недовго я залишався наодинці. Почувся обережний стукіт у двері, і до кімнати увійшов старий слуга з оберемком дров.

– Даруйте, сер, – сказав він, – я боявся, що дров у каміні забракне й що ви змерзнете. У цих кімнатах дуже вогко.

Ідучи, Ральф затримався на порозі.

– Розумієте, сер, – вибачаючись промовив він, – я випадково почув те, що ви розповідали за обідом про містера Годфрі. Річ у тім, що моя дружина бавила його дитиною. Ми обое дуже любимо молодого господаря. Ви, здається, казали, що містер Годфрі відзначився на війні?

– В усьому полку не було нікого, хто міг би зрівнятися з Годфрі хоробрістю та шляхетністю, – гаряче повідомив я. – Якби не він, навряд чи я сидів би тут і балакав із вами.

Старий задоволено потер зморшкуваті руки.

– Еге ж, сер. Таким він був завжди. В усьому парку немає жодного дерева, яке б не облазив наш хлопчик. Ніщо не могло налякати його. Авжеж, – зі сльозами в голосі додав Ральф, – він був незвичайною дитиною, і... незвичайною людиною.

При цих словах я схопився з місця.

– Стривайте, Ральфе, ви сказали слово «був», так ніби Годфрі вже немає серед живих! Що це означає? Негайно кажіть заради бога!

Я міцно схопив старого за плече. Він намагався звільнитися, та не зміг.

– Не знаю, що ви маєте на увазі, сер, – пробурмотів він, – я не маю права втручатися не в свої справи. Краще запитайте в господаря.

– На одне запитання ви все ж мені відповісте, Ральфе. Інакше не випущу вас із цієї кімнати. То Годфрі живий чи мертвий?

Я пильно дивився на Ральфа. Обличчя старого скривилося, немов від сильного болю. Очі наповнилися сльозами. Міцно стиснуті губи не могли вимовити ні звуку. Нарешті він прошепотів:

– Краще б він помер.

Розгубившись від несподіванки, я відпустив його плече. Слуга скористався цим і вислизнув із кімнати.

Можете уявити собі, містере Голмс, які сумні почуття пробудили в мені слова старого. «Що ж міг зробити Годфрі такого, щоб любий слуга волів би бачити його мертвим? – гарячково роздумував я. – Невже його втягнули в злочин, настільки серйозний, що він зачіпає честь сім'ї, а суворий глава родини сховав його від усього світу, щоб скандал не отримав розголосу? Годфрі завжди був відчайдухом. Водночас він легко піддавався сторонньому впливу. Мабуть, потрапив до рук якихось негідників, котрі скористалися його довірливістю та щирістю. У такому випадку, – думав я, – мій обов'язок бути з Годфрі в цей важкий для нього час».

З такими думками я випадково підняв голову, і... кого, містере Голмс, я побачив в саду біля мого вікна, як гадаєте? Його ж, Годфрі Емсворда!

У цьому місці мій відвідувач так розхвилювався, що не міг відразу продовжити свою розповідь.

– Я вас слухаю дуже уважно, містере Додд, – сказав я. – Ваша історія стає все цікавішою.

– Обличчя Годфрі було притиснуте до шибки, – продовжував мій гість. – Я не зовсім щільно затулив вікно фіранкою й чітко бачив усю фігуру Годфрі. Але мою увагу привернуло саме його обличчя. Воно було бліде, як смерть, такої білизни я ніколи не бачив у живих людей. Мабуть, так виглядають привиди. Маю сказати, що Годфрі справив на мене жахливе враження, і не лише через неприродну білизну обличчя, що примарно відсвічувало в темряві ночі. На якусь секунду його очі зустрілися з моїми. Його погляд, жалюгідний і сповнений провини, вразив мене. Це було настільки несхоже на звичайний для мого приятеля вираз мужності та веселої безтурботності, що я аж здригнувся від жаху. Помітивши, що я витріщився на нього, він одразу ж відсахнувся від вікна й зник у темряві.

Але я не дарма прослужив рік чи навіть два, це навчило мене діяти блискавично та зберігати спокій. Не встиг Годфрі зникнути, як я підбіг до вікна й спробував відчинити його, щоб вистрибнути в садок. Але гачки заіржавіли й не відразу піддалися. Та вже через хвилину я біг стежкою, яку, як я вважав, обрав Годфрі.

Стежина була освітлена тьмяним світлом місяця, і мені здавалося, що попереду замаячив якийсь силует. Я гукнув Годфрі, але відповіді не отримав. Добігши до розвилки стежок, я нерішуче зупинився й раптом виразно почув грюкіт дверей, які хтось зачинив. Я збагнув, що Годфрі сховався від мене. Що ж залишалося робити? Я сумно поплівся назад. Залишок ночі я витратив, намагаючись пояснити ті дивні факти, з якими зіткнувся.

За сніданком господар будинку був не таким суворим, як напередодні. Місіс Емсворт зауважила, що неподалік маєтку є певні пам'ятки, які варто оглянути. Я негайно ж скористався цією нагодою й спитав, чи не можна для цього продовжити свій візит ще на добу. Мій план не викликав захоплення господаря, проте дозвіл я таки отримав. Отож я вирішив витратити весь день на пошуки тих таємничих дверей, за якими зник мій товариш. Якби Годфрі забажав, він легко міг би ховатися від мене в самому будинку – там без проблем помістився б цілий полк. Однак я був упевнений, що Годфрі десь у парку. Але де й чому – це було для мене загадкою.

Після сніданку мої господарі, мабуть, зайнялися своїми справами та перестали звертати на мене увагу. Я скористався цим, аби вдатися до ретельного обстеження парку. Мою увагу привернула відокремлена хатинка, розташована наприкінці бічної алеї. Чи не звідси долинув до мене відгук дверей, якими хтось грюкнув? Я підійшов до будиночка, безтурботно насвистуючи якийсь веселий мотив із виглядом людини, котра безцільно тиняється парком. У цей час із хатинки вийшов невисокий на зріст чоловік із широкою бородою і, на мій подив, ретельно замкнув за собою двері. Побачивши мене, він різко випрямився.

– Хто ви такий? Ви тут гість? – не вітаючись, поцікавився він.

Я пояснив, що приїхав навідати батьків свого щирого приятеля Годфрі.

– Шкода, що його зараз немає, – додав я, – бо він був би дуже радий побачити мене.

– Авжеж, дуже шкода. Сподіваюся, що іншого разу вам пощастить більше.

З цими словами мій співрозмовник сухо вклонився й пішов у напрямку до будинку, мені ж не залишалося нічого іншого, як послідувати його прикладу. Відійшовши на кілька кроків, я озирнувся й побачив, що чолов'яга з бородою стоїть за деревом і слідкує за мною.

І все ж мені вдалося достатньо добре розгледіти споруду, коли я проходив повз неї. Вікна були щільно зашторені, увесь будиночок справляв враження порожнього. Я розумів, що маю бути вкрай обережним. Найменша помилка – і мене викриють. Тоді мені просто запропонують забратися геть, і мої пошуки ні до чого не призведуть. Тому я вирішив дочекатися ночі. Коли все стихло, я непомітно вислизнув із вікна та попрямував до таємничого будиночка. Крім фіранок на вікнах були ще й віконниці. Через одну з них пробивалося світло. Якраз у цьому місці вікно було затулене нещільно, тож, доклавши зусиль, можна було розгледіти внутрішній інтер'єр кімнати. Вона була затишна та гарно обставлена. Біля столу сидів мій ранковий знайомий. Він курих люльку й щось читав.

– Що саме? – перервав я Додда.

Той був здивований моїм запитанням.

– Невже це має якесь значення?

– Дуже важливе.

– Я не звернув уваги...

– Можливо, ви хоча б помітили, що він тримав у руках – книжку, газету чи журнал?

– Мабуть, ця річ все ж нагадувала журнал, – зваживши, відказав Додд, – але тоді мені було не до таких дрібниць.

У кімнаті перебував ще один чоловік. Я не бачив його обличчя. І все ж не сумнівався, що це був Годфрі. Я впізнав його поставу, плечі, ший. Він

сидів обличчям до каміна в позі людини, пригніченої великим горем. Я застиг біля вікна, як укопаний. Раптом відчув на своєму плечі чийсь важку руку: поруч зі мною стояв полковник Емсворт.

– Так от, виявляється, як ви поведетесь у гостях, сер, – зловісно сказав він. – Будьте ласкаві послідувати за мною.

Він обернувся й пішов у напрямку до будинку. Я понуро послідував за ним. Полковник зберігав мовчанку, поки ми не опинилися в моїй кімнаті. Там він поглянув на мене з ледве прихованою злістю й звелів, блискаючи очима:

– Ви поїдете завтра вранці найпершим потягом. Екіпаж чекатиме вас о пів на восьму. Мое найбільше бажання – ніколи вас більше не бачити.

Я не знайшов, що відповісти, пробурмотів якісь вибачення, знову згадав про нагальне бажання знайти мого приятеля...

– Не варто говорити про це, – підняв руку Емсворт. – Ви повелися дуже негідно, сер. Із незвичайним нахабством вдерлися в приватне життя малознайомих вам людей. Ваше непрохане втручання в долю мого сина додало моїй дружині й мені купу неприємних хвилин. І нарешті, ви, гість у цій оселі, виявилися звичайнісіньким шпигуном. Що далі?

Тут мої нерви не витримали, містере Голмс, і я відповів також різко:

– Містере Емсворт, я бачив Годфрі тут, у вашому парку. Більше того, переконаний, що він став жертвою насильства. Не знаю, навіщо ви ховаєте свого сина від людей, але попереджаю: поки не впевнюся, що Годфрі ніщо не загрожує, я буду всіма силами прагнути розгадати таємницю, яка його оточує, що б ви там не казали й не робили.

Старий загарчав і загрозово підсунувся до мене. Здавалося, ще секунда, і він ударить мене. Полковник був величезним на зріст, сухорлявим і жилавим, і я мимоволі подумав, що впоратися з ним буде зовсім не просто. Якийсь час він свердлив мене пронизливим поглядом своїх сірих очей, що майже сховалися під густими бровами, потім круто обернувся на підборах і вийшов із кімнати. Природно, мені довелося вдосвіта покинути Таксберзький парк. І ось я тут, у вас, містере Голмс, сподіваючись, що ви зумієте допомогти мені в справі, що зараз мене хвилює більше за все на світі.

Ось такими були факти, які мені виклав Джеймс Додд.

Проникливий читач, мабуть, уже здогадався, що вирішення поставленої проблеми не становило значних труднощів, оскільки число варіантів логічного рішення було доволі обмеженим. Проте це, здавалося б, елементарне завдання містило в собі певні не позбавлені цікавості моменти та несподівані закрути, які й спонукали мене його описати. Я вирішив застосувати свій звичний метод логічного аналізу та передусім задати кілька запитань моему відвідувачу.

– Скільки слуг у будинку?

– Наскільки я зрозумів, лише двоє: Ральф і його дружина. Сім'я Емсвортів живе дуже скромно.

- Отже, у хатинці ніхто не прислуговує?

- Мабуть, ні, якщо не брати до уваги того бороданя. Втім, він не схожий на слугу.

- А ви, випадково, не помітили, як передається їжа з кухні в будиночок?

- Одного разу я бачив, як Ральф із кошиком у руці йшов парком. Але тоді не звернув на це жодної уваги.

- Ви розпитували когось в околицях?

- Аякже. Я спілкувався з начальником станції, а також із власником сільського заїзду. Обое одностайно запевняли, що молодий Емсворд пробув удома недовго, відтак подався в навколосвітню подорож. Ця версія, вочевидь, не викликає сумнівів у навколишніх жителів.

- Ви нікому не казали про свої підозри?

- Звісно ж, ні.

- Дуже правильно вчинили. Ну, що ж, містере Додд, ваша історія варта того, щоб зайнятися нею всерйоз. Ми поїдемо в Старий Таксберзький парк разом.

У той час я якраз закінчував дві справи. Одну з них згодом описав мій приятель Ватсон під назвою «Пригода в елітній школі», у яку був втягнутий герцог Голдернесс. Друга була пов'язана з дорученням турецького султана, вельми делікатним, що вимагає негайних дій, адже поточні події могли спричинити небажані політичні наслідки. Тому тільки через тиждень я зміг впритул зайнятися проблемою зникнення Годфрі Емсворда. Ми поїхали в Бедфорд утрюх: містер Додд, ваш покірний слуга й ще один мовчазний, суворий на вигляд джентльмен, про котрого я повідомив моему клієнтові наступне:

- Це мій старий приятель. Може, його допомога нам знадобиться, а може й ні. Все з'ясується на місці.

Звіти Ватсона, без сумніву, привчили читачів до певних моїх дивацтв. Я не люблю зайвих слів, а ще більше не люблю розкривати свої думки, поки зайнятий обмірковуванням того чи іншого заплутаного випадку.

Додд був здивований, але промовчав, і ми продовжили подорож утрюх. У потязі я задав своєму клієнтові кілька запитань, відповіді на які призначалися для вух нашого мовчазного супутника.

- Ви цілком упевнені, що того вечора бачили за вікном обличчя вашого товариша?

- Не маю навіть найменшого сумніву з цього приводу.

- Але ви казали, що Годфрі дуже змінився?

- Змінився лише колір його обличчя: воно набуло неприродного блідого, як сметана, відтінку, ніби намащене білою фарбою.

- Не пригадуєте, все обличчя було вкрите цією дивною блідістю, чи лише його частина?

- Здається, що окремі частини обличчя особливо виділялися білизною. Я звернув увагу на чоло, яке було притиснуте до вікна. По ньому ніби білі смуги пробігали.

- Ви гукнули вашого приятеля?

- Я був занадто вражений. Помчав за ним, як уже казав вам, але безуспішно.

Для мене випадок був майже зрозумілим. Ще залишалася одна деталь, яку треба було з'ясувати на місці. Нарешті ми дісталися до дивної будівлі, яку описував мій клієнт. Наш мовчазний супутник залишився в екіпажі. Ми з Доддом подзвонили в парадні двері. Нам відчинив старий Ральф, одягнений у ліврею. Ми попросили повідомити про нас господареві. Мені впало у вічі те, що на руках слуги були цупкі шкіряні рукавички, які він, побачивши нас, хутко зняв і поклав на столик у холі.

Не знаю, чи зазначав доктор Ватсон у своїх нотатках, що в мене надзвичайно розвинений нюх. Я відразу ж відчув слабкий, але однозначний запах, що тягнувся від столика, на якому лежали рукавички. Я миттю підійшов до столика й нагнувся, нібито для того, щоб зав'язати шнурівку черевика. За цей час я встиг понюхати рукавички. Так, без сумніву, запах походив саме від них. Ця деталь остаточно вирішила цю справу.

На жаль, мені доводиться розкривати карти завчасно, адже я сам розповідаю про власну справу. У тих випадках, коли це робить Ватсон, мені вдається навіть його тримати в незнанні до самого кінця.

Коли Ральф повернувся, то запросив нас до кабінету, де ми якийсь час залишалися самі. Почулися важкі квапливі кроки, і в кімнату увійшов господар будинку. Його обличчя було спотворене люттю, очі блищали. У руках чоловік тримав наші візитівки. Побачивши гостей, він розірвав папірці на дрібні шматочки й почав оскаженіло топтати їх.

- Чи я вам не казав, - прогарчав він, звертаючись до містера Додда, - що вам відмовлено в гостинності тут? Тому якщо ви ще раз з'явитесь у нас, я просто застрелю вас, як собаку. Присягаюся, що зроблю це. Що стосується вас, сер, - звернувся він до мене, - то все сказане стосується й вас також. Знаю, чим ви займаєтеся. Можете проявляти свої таланти деінде, але не в моєму домі.

- Я не покину вашої оселі, - твердо відповів Додд, - поки не почую особисто від Годфрі, що він перебуває тут не з примусу, а з власної волі.

Замість відповіді Емсворд оглушливо задзеленчав у дзвоник.

- Ральфе, - сказав він слугі, котрий увійшов, - зателефонуйте в поліцію та попросіть прислати двох констеблів. Скажіть, що в будинок вдерлися грабіжники.

– Зачекайте хвилинку, – втрутився я, – містере Додд, в одному пункті полковник Емсворт має цілковиту рацію. Проти його волі ми не маємо права перебувати тут ні хвилини. З іншого боку, наш шановний господар має розуміти, що наші дії викликані виключно дружніми почуттями до його сина. Вважаю, що якщо полковник Емсворт захоче приділити мені кілька хвилин для розмови, я зумію змінити його погляди на це питання.

– Ви дуже помиляєтеся! – викрикнув полковник, люто вирячивши очі. – Я ніколи не зміню своїх думок. Ральфе, робіть те, що я наказав! Якого біса зволікаєте? Телефонуйте в поліцію!

– Я впевнений, що якраз цього робити не варто, – сказав я, перегороджуючи Ральфу шлях до дверей, – втручання поліції не у ваших інтересах, містере Емсворт.

Із цими словами я вирвав аркуш із блокнота, написав на ньому кілька слів і показав полковнику.

– Ось що привело нас сюди, – додав я.

Прочитавши мою записку, полковник Емсворт спочатку почервонів, а потім вся кров відійшла від його обличчя.

– Звідки ви знаєте? – задихаючись, прошепотів він, важко опускаючись на крісло.

– Знати все – мій фак, – спокійно відказав я.

Якусь хвилину полковник мовчав, либонь, міркуючи. Його рука нервово смикала за бороду. Потім він зітхнув і мовив:

– Ну, що ж, якщо ви наполягаєте на побаченні з Годфрі, я дам вам таку можливість. Але пам'ятайте, що я цього не прагнув.

Ми мовчки потягнулися за нашим господарем. Підійшли до кінця алеї та зупинилися біля того самого таємничого будиночка, про який розповідав Додд.

– Ральфе, – звернувся полковник до слуги, котрий ішов попереду, – підіть попередьте містера Годфрі й доктора Кента, що ми зараз до них зайдемо.

За кілька хвилин нам назустріч вийшов невисокий на зріст чоловік із густою бородою. Крайне здивування застигло на його обличчі.

– Я не очікував вашого візиту, полковнику Емсворт, – сказав він. – Боюся, що це завадить нашим планам.

– Нічого не можу вдіяти, докторе Кент, – похмуро зронив полковник. – Я був змушений піти на цей крок. Чи може містер Годфрі прийняти нас?

– Ще б пак. Він чекає всередині.

З цими словами Кент увійшов у будинок, спонукаючи нас піти за ним. Ми увійшли у велику, простору кімнату. Біля каміна спиною до дверей стояв чоловік.

– Годфрі, друже, я нарешті дістався до тебе, – вигукнув Додд і кинувся до нього, але Годфрі відсахнувся.

– Не торкайся мене, Джиммі. Тримайся від мене подалі, друже. Можеш помилуватися мною на відстані. Я не надто нагадую тобі хвацького капрала Годфрі Емсворда, улюбленця кавалерійського ескадрону, чи не так?

Зовнішність Годфрі була справді незвичайна. Його колись гарне засмагле обличчя з тонкими правильними рисами було вкрите густими, наче білі латки, смужками. Чоло був неприродно біле, а підборіддя темне, половина носа – біла, інша половина – темна, за контрастом здавалася ще темнішою. Вражений Додд здивовано та перелякано витріщався на свого приятеля.

– Ось чому я не дуже радий відвідинам, Джиммі, – похмуро зронив Годфрі. – Моя спотворена зовнішність має викликати огиду. Розумію, що тебе це не стосується, Джиммі, друже, але все ж віддаю перевагу самоті.

– Годфрі, я так боявся за тебе. Мені здавалося, що тобі загрожує небезпека й що я мушу врятувати тебе. Я просто місця собі не знаходив...

– Я дізнався від Ральфа, що ти тут. Уявляєш, яка це була спокуса? Тому вирішив хоч одним оком поглянути на тебе. Але ти мене помітив. Через це мені довелося щодуху втікати у свій сховок.

– Господи, Годфрі, але що це все означає?

– Ну, що ж, розповім усе, що сталося. Це почалося з того боку біля Преторії, під час якого мене поранили.

– Я чув про це, але не знаю жодних подробиць.

– Трое наших хлопців – Симеон, Андерсен і я – відбилися від інших і потрапили в оточення. Двох убили, а мене важко поранили. Та я все ж зумів якось видертися на коня й поскакав, сам не знаючи куди, поки не втратив притомність і не випав із сідла.

Коли я прийшов до пам'яті, була вже ніч. Я почувався зовсім знесиленим від втрати крові. До того ж було страшенно холодно. Пам'ятаєш цю пронизливу до кісток вогкість, нітрохи не схожу на наш здоровий, приемний морозець?

Словом, у мене не попадав зуб на зуб, і я відчував, як останні сили залишають мене. На мій подив, я раптом побачив доволі великий будинок із безліччю вікон. Я відчував, що моя єдина надія залишитися в живих – доповзти до цього рятівного притулку. Спотикаючись і щохвилини падаючи, майже непритомний, я дочвалав до ганку, ступив у двері, смутно побачив, як у тумані, велику кімнату, заставлену ліжками, доповз до одного з них, що було порожне, і звалився у нетямі...

Вранці я чи то прокинувся, чи то вийшов із забуття. Видовище, яке я побачив, сповнило мене жахом, від якого здригаюся досі. Уяви собі велику,

залиту сонцем кімнату з білими стінами та рівними рядами однакових ліжок. Біля мене стояла істота, яку навряд чи можна було назвати людиною. Це був карлик із величезною, як куля, і зовсім голомозою головою. Він жваво щось бурмотів, мабуть, голландською, при цьому активно жестикулюючи. Я з подивом дивився на нього. Це, либонь, розсердило його ще більше, бо він простягнув до мене страшні, темні, викривлені руки, що більше нагадували мацаки якоїсь дивовижної тварини.

Неподалік від ліжка стояла група людей, котрі з цікавістю розглядали мене. Я поглянув на них, і мене охопив крижаний жах. Це були нещасні, спотворені, розпухлі істоти з деформованими кінцівками, із обличчями, вкритими страшними виразками. Усі вони галасували та реготали, поглядаючи на мене, дехто хапався за боки від сміху. Їхній пекельний регіт досі дзвенить у моїх вухах.

Лютий карлик, вочевидь, власник ліжка, схопив мене за плече своїми страшними мацаками. Між нами виникла боротьба. Із моєї рани полилася кров, та це не зупинило мого мучителя. Перевага в силі була явно на його боці. У голові моєї запаморочилося, і я знову знепритомнів.

Прийшов до пам'яті я вже в іншій кімнаті. Біля мене не було ні страшного карлика, ні інших чудовиськ. Біля вікна стояв літній, незнайомий мені чоловік, котрий, помітивши, що я опритомнів, звернувся до мене.

– Як почуваетесь? Зараз зроблю вам перев'язку.

– Де я, лікарю? – слабким голосом спитав я. Обличчя медика спохмурніло.

– Краще не питаєте, юначе. Ваші рани виліковні, але тут вас підстерігає набагато більша небезпека, ніж на полі бою. Ви потрапили в лепрозорій. Нещасні, котрих бачили вранці, – прокажені.

Я застогнав від жаху.

– Отже, я провів ніч у ліжку прокаженого? – прошепотів я.

– Атож, дуже ризикований вчинок, – підтвердив лікар, – я маю до цієї хвороби імунітет, але все ж не наважився б на такий крок.

– Усе було скінчено, Джиммі. Мене прирекли на життя, гірше за смерть. І все ж, після того, як мене привезли в шпиталь у Преторії, я весь час сподівався на диво. «А раптом уникну зарази?» – питав я себе в тисячний раз. Після виписки я поїхав додому. І тут уже побачив, що ознаки страшної недуги починають з'являтися на моєму обличчі. Я все розповів батькам. Єдиним виходом було поширити чутки про мій від'їзд на тривалий час, а самому оселитися десь неподалік під наглядом надійного лікаря, який би не зрадив мою таємницю. В іншому разі мене б відправили в лепрозорій, де я був би приречений до кінця своїх днів перебувати в товаристві таких самих нещасних, яким був я. Нікому не можна було розповідати мою таємницю. Навіть тобі, Джиммі, друже мій. Я знав, що моя відсутність стане для тебе великим ударом, та що я міг вдіяти? Ось і вся моя історія.

Годфрі замовк. Я бачив, що Додд вражений його розповіддю. Він сидів, згорбившись і затуливши обличчя руками.

– Я не винен у тому, що вони проникли в нашу таємницю, – озвався батько Годфрі. – Ось цей чоловік, – вказав він на мене, – про все здогадався. Тоді я вирішив, що безпечніше відкритися йому повністю.

– І правильно вчинили, полковнику, – сказав я. – Можливо, мое втручання виявиться корисним. Скажіть, – звернувся я до Кента, – ви фахівець із захворювань такого типу?

– Я маю ті ж знання в цій галузі, які зазвичай має кожен освічений медик, – сухо відповів він.

– Не сумніваюся у вашій компетентності, лікарю, – поквапився додати я. – Але в такому серйозному випадку бажана консультація ще з одним фахівцем. Гадаю, що ви не показували містера Годфрі жодному іншому медику, оскільки боялися посвятити ще когось у свою таємницю?

Містер Емсворд ствердно кивнув.

– Я це передбачав, – правив я далі. – В екіпажі сидить мій старий приятель сер Джеймс Сондерс, відомий фахівець із подібних хвороб. Пропоную попросити сера Джеймса оглянути хворого та висловити свою думку?

– Хто ж не чув про знаменитого професора Сондерса! – почервонівши, вигукнув доктор Кент. – Буду радий знайомству з таким чудовим фахівцем.

– У такому разі попросимо сера Джеймса зайти сюди, – продовжував я, і...

Але полковник перебив мене.

– А самі зайдімо до мого кабінету, де, сподіваюся, містер Голмс пояснить вам, яким чином він зумів проникнути в нашу таємницю.

Й ось тут я збагнув, як мені бракує мого вірного Ватсона. Але, на жаль, мого товариша зі мною не було, і мені довелося самому виступити з промовою до моєї маленької аудиторії, до якої приєдналася й мати Годфрі.

– Зазвичай я починаю з того, – заявив я, – що виключаю все неможливе. Те, що залишається, і має бути правдою, якою б неймовірною вона не здавалася. При цьому кожен із варіантів, що залишилися, мав бути ретельно продуманим і перевіраним. Я застосував цей принцип і до цієї сумної справи. Мені здавалися можливими три пояснення дивної події, про яку мені повідав містер Додд. Чому жнака тримали відокремлено, без будь-яких контактів із зовнішнім світом?

Насамперед він міг бути причетним до якогось злочину. Другий варіант полягав у тому, що він несповна розуму, а батьки хочуть запобігти його перебуванню в божевільні. І, нарешті, третій. Юнак занедужав такою хворобою, що вимагає його безумовної ізоляції. Усі три можливості були однаково вірогідними, але кожна з них вимагала вичерпних доказів. Варіант, пов'язаний зі злочинем, не витримував серйозної критики. По-перше, я не чув про якийсь злочин, скоєний у цих краях. По-друге, у такому випадку сім'я містера Годфрі була б зацікавлена в тому, щоб відіслати його якнайдалі, а не тримати злочинця в себе під боком.

Варіант, пов'язаний із божевільням, здавався мені імовірнішим. Його підтверджував той факт, що хлопець жив не сам, а під наглядом якогось чоловіка, імовірно, лікаря. Пригадуєте, містере Додд, я питав вас, чи не помітили ви, що читав чоловік, котрий жив із вашим приятелем! Я сподівався, що ви побачили в його руках медичний журнал. Але проти цього варіанту свідчили такі факти. Якби молодий Емсворд схибнувся, навряд чи мав би він можливість вільно розгулювати парком навіть уночі. Крім цього, чому навколо його особи була створена аж така надприродна таємничість? Зрештою, немає нічого протизаконного в тому, що душевнохворий живе у відокремленому приміщенні під постійним наглядом кваліфікованого лікаря. Ні, теорія шаленства також не годилася.

Отож залишався третій варіант, правда, найменш імовірний із усіх, але факти підтверджували саме його. Юнак воював у Південній Африці. Проказа – поширене захворювання в тих краях. Як вчинили б люблячі батьки, якби їхній син став жертвою страшного захворювання? Передусім потрібна найсуворіша секретність щодо місця перебування нещасного. Згідно із законом, хворий на проказу підлягає негайному переселенню в лепрозорій. Батьки ж його поміщають близько до себе, але в доволі відокремленому місці, щоб він не міг спілкуватися із зовнішнім світом. Після цього з ним поселяють надійну людину, ймовірно, лікаря. У цьому випадку стає зрозумілим і дивний стан шкіри – звичайний результат страшної недуги, і прогулянки нещасного ночами, і багато інших фактів.

Я вирішив діяти так, боцімто ця теорія вже доведена. Після приїзду в маєток я помітив ще одну цікаву деталь, яка розсіяла мої останні сумніви. Ральф, котрий носить їжу в хатинку, одягає при цьому рукавички. Коли він відчинив нам двері, на руках у нього ці рукавички були. Завдяки своєму гострому нюху я відразу відчув запах дезінфікуючих засобів, якими вони були просякнуті.

На цьому місці мою розповідь обірвав прихід сера Джеймса. На зазвичай похмурому обличчі знаменитого медика було щось подібне на посмішку. Він швидкими кроками підійшов до місіс Емсворд і міцно потиснув їй руку.

– Найчастіше мені доводиться бути провісником горя, – звернувся сер Джеймс до всіх нас. – Але сьогодні можу втішити вас, джентльмени. У Годфрі Емсворда ніякої прокази немає. О, бачу, його матінка вражена цією щасливою новиною. Докторе Кент, займіться, будь ласка, місіс Емсворд. Так от, – продовжував сер Джеймс, – побіління шкіри – справді поширений наслідок прокази. Але в цьому випадку маємо справу із захворюванням, що викликає неправильну пігментацію шкіри, так звану псевдопроказу. Ця хвороба прикра, її важко лікувати, але, безумовно, вона не інфекційна й не має нічого спільного зі справжньою проказою. Цікаво, що симптоми надзвичайно схожі, а причина захворювання – неясна. Не виключено, що тут відіграють важливу роль психологічні фактори, про які ми ще дуже мало знаємо. Можливо, що психічна травма, величезна напруга та страх, які відчував хлопець упродовж тривалого часу з того самого моменту, як опинився в тісному контакті з прокаженими, і викликали фізичні зміни організму, подібні до тих, яких він остерігався. Але бачу, – додав сер Джеймс, – що місіс Емсворд вже приходить до тями. Як добре, що від щастя не вмирають!

Випадок із камінцем Мазаріні

Доктору Ватсону було приємно знову опинитися в неприбраній кімнаті на другому поверсі на Бейкер-стрит, яка колись стала відправною точкою багатьох його чудових пригод. Він оглянув наукові таблиці та мапи на стіні, обпечену кислотою полицю для хімікатів, футляр для скрипки, що стояв у кутку, відро для вугілля, в якому колись лежали старі люльки та тютюн. Нарешті його очі зупинилися на свіжому й усміхненому обличчі Біллі, молодого, але дуже метикуватого та тактовного слуги, котрий хоча б трохи допомагав боротися зі самотністю та замкнутістю, що оточували таємничу постать видатного детектива.

– У вас, здається, змін узагалі не відбувається, Біллі. І ви також не змінюєтеся. Сподіваюся, те саме можна сказати і про нього?

Біллі з певним неспокоєм поглянув на зачинені двері спальні.

– Я думаю, що він у ліжку, спить, – промовив він.

Була сьома вечора прекрасного літнього дня, але доктор Ватсон був достатньо обізнаний із нетрадиційним режимом дня свого давнього приятеля, щоб не здивуватися цьому повідомленню.

– Це, мабуть, означає розслідування справи?

– Атож, сер, він зараз дуже важко працює. Тому боюся за його здоров'я. Він блідне, худне і нічого не їсть. «Хочете вечеряти, пане Голмс?» – запитала його пані Гадсон. – «О сьомій тридцять завтра», – відповів він. Ви ж його знаєте, коли він занурюється справу.

– Авжеж, Біллі, знаю.

– Він за кимось стежить. Вчора був робітником, котрий шукає роботу. А сьогодні вирядився старою бабою. Я його не впізнав, хоча мав би вже вивчити ці витівки.

Біллі з посмішкою вказав на дуже пошарпану парасольку, що притулилася до тапчана.

– Це частина вбрання старенької, – пояснив він.

– І що в нього зараз за справа, Біллі?

Біллі стишив голос, наче повідомляв якусь велику державну таємницю.

– Вам я сказати можу, сер, але це не повинно вийти за межі цієї кімнати. Це справа про діамант корони.

– Ви про крадіжку камінця вартістю сто тисяч фунтів?

- Саме так, сер. Вони хочуть його повернути, сер. Тому ми й приймали прем'єр-міністра та міністра внутрішніх справ на цій канопі. Пан Голмс був до них дуже люб'язний. Він не поводив себе зверхньо і пообіцяв, що зробить усе, що зможе. Тоді е лорд Кантлмір...

- Ага!

- Аякже, сер, ви ж знаєте, що це означає. Він дуже гне кирпу, сер, якщо можна так сказати. Я ще можу порозумітися з прем'єр-міністром і не маю нічого проти міністра внутрішніх справ, він здається добре вихованим і люб'язним, але терпіти не можу цього лорда. І пан Голмс також, сер. Розумієте, він не вірить у пана Голмса, і заперечував проти його залучення. Швидше за все, він був би тільки радий, аби пан Голмс провалився.

- А пан Голмс це знає?

- Пан Голмс завжди знає все, що треба знати.

- Тоді будемо сподіватися, що він не зазнає невдачі, і що лорд Кантлмір спіймає облизня. Мені цікаво, Біллі, навіщо потрібна ця фіранка на вікні?

- Пан Голмс повісив її туди три дні тому. Там у нас е дещо цікаве.

Біллі підійшов і відсмикнув фіранку, що затуляла нішу біля вікна.

Доктор Ватсон не зміг стримати вигуку здивування. Там ховалася копія його давнього друга, халат і все інше, обличчя обернене на три чверті до вікна й опущене вниз, ніби читає невидиму книжку, тоді як тіло сиділо глибоко у фотелі. Біллі взяв до рук голову та потримав її в повітрі.

- Ми нахиляємо її під різними кутами, щоб усе виглядало реалістично. Я б не наважився торкнутися до нього, якби фіранка не була опущена. Але коли вона піднята, можна бачити силует через дорогу.

- Ми вже використовували щось подібне раніше.

- Це було ще до мене, - сказав Біллі.

Він розсунув штори та поглянув на вулицю.

- Якись люди спостерігають за нами звідти. Я бачу одного хлопця біля вікна. Можете самі поглянути.

Ватсон уже ступив крок уперед, аж тут двері спальні відчинилися, і на порозі з'явилася довготелеса, худорлява постать Шерлока, обличчя бліде та підтягнуте, але крок і витримка були такими ж бадьорими, як завжди. Одним стрибком він опинився біля вікна та поправив фіранку.

- Так буде краще, Біллі, - озвався він. - Ви ризикували своїм життям, юначе, а я поки що не можу обійтися без вас. О, Ватсоне, приємно знову вас бачити у вашому старому помешканні. Ви з'явилися у небезпечну хвилину.

- Я так і подумав.

- Можете йти, Біллі. Цей хлопчик – проблема, Ватсоне. Наскільки виправдано дозволяти йому ризикувати життям?

- А в чому небезпека, Голмсе?

- У раптовій смерті, сьогодні ввечері може щось трапитись.

- І що саме?

- Що мене вб'ють, Ватсоне.

- Ви, мабуть, глузуєте, Голмсе.

- Навіть мое обмежене почуття гумору могло б вигадати кращий жарт, ніж цей. Але доки ми можемо насолоджуватися життям, чи не так? Алкоголь дозволено? Газована вода та сигари – на старому місці. Дозвольте ще раз запропонувати вам ваш улюблений фотель. Сподіваюся, ви ще не стали зневажати мою люльку та мій жалюгідний тютюн? Вони мені зараз часто замінюють їжу.

- Але чому б не краще поісти?

- Тому що розумові здібності загострюються, коли голодуєш. Звісно, ви як лікар, мій любий Ватсоне, маєте визнати, що травлення відбирає кров, дуже потрібну для мозку. А я – мозок, Ватсоне. Решта мене – лише додаток. Тому маю рахуватися з мозком.

- А що це за небезпека, Голмсе?

- Ага. У вашому випадку не зайвим було б запам'ятати ім'я й адресу вбивці. Ви зможете передати їх Скотленд-Ярду, з моєю любов'ю та прощальним благословенням. Його ім'я – Сильвіус, граф Негретто Сильвіус. Запишіть це, обов'язково запишіть! Мурсайд-Гарденс, 136, Північний схід. Занотували?

Чесне обличчя Ватсона засмикалося від тривоги. Він занадто добре знав величезні ризики, на які наражає себе Шерлок, і добре тямив, що сказане ним, швидше за все, применшення, а не перебільшення. Ватсон завжди був людиною дії, тому не став гаяти часу.

- Розраховуйте на мене, Голмсе, у найближчі дні.

- Ваша мораль навіть на трохи не покращилася, Ватсоне. Ви додали брехню до всіх інших своїх вад. Ваш вигляд має ознаки зайнятого медика, котрого щогодини чекають пацієнти.

- Вони не такі важливі. А чому ви не можете заарештувати цього хлопця?

- Можу, Ватсоне. Тому він так і турбується.

- То чому б не зробити це?

- Бо я не знаю, де діамант.

- А, Біллі мені казав, що зникла коштовність корони.

- Атож, великий жовтий камінець Мазаріні. Я розкинув свої тенета й уже спіймав у них рибу. Але не камінчик. Тож яка користь від їхнього арешту? Певна річ, ми можемо зробити світ кращим, ув'язнивши їх. Але це не те, чого я хочу. Я хочу камінець.

- І цей граф Сильвіус - одна з ваших рибин?

- Авжеж, він акула, що кусається. Інша риба - боксер Сем Мертон. Непоганий хлопець, але граф його використовує. Сем не акула. Він велика, дурна, бараняча голова. Але він усе одно плутається в моїх тенетах.

- А де зараз цей граф Сильвіус?

- Я весь ранок вештався біля його носа. Ви ж бачили мене в ролі старої леді, Ватсоне. Я ще ніколи не був таким переконливим. Він навіть одного разу підняв мою парасольку. «До ваших послуг, мадам», - сказав він. Граф - наполовину італієць, а ви знаєте цей південний темперамент, коли ти дуже люб'язний у доброму гуморі, але сам чорт у кепському. Життя сповнене химерних подій, Ватсоне.

- Це ж могло стати трагедією.

- Можливо, й могло. Я подався за ним до майстерні старого Штраубензе на Майноріс. Він виготовив пневматичну рушницю - дуже гарна робота, наскільки я розумію, і мені здається, вона зараз встановлена у протилежному вікні. Бачили манекен? Звісно, Біллі вам його показав. Будь-коли куля може вцілити в цю прекрасну голову. Гей, Біллі, в чому річ?

Хлопець знову зайшов до кімнати з карткою на таці. Шерлок зиркнув на неї з піднятими бровами та зваженою посмішкою.

- Власною персоною. Я такого не очікував. Треба брати вола за роги, Ватсоне! Цей добродій дуже нервовий. Можливо, ви чули про його репутацію стрільця на далекі відстані. Це й справді було б тріумфальним закінченням його чудової спортивної кар'єри, додавши мене до свого списку. І це ще один доказ того, що він відчуває: я наступаю йому на п'яти.

- То викличте поліцію.

- Я, мабуть, так і зроблю. Але не зараз. Спробуйте обережно визирнути у вікно, Ватсоне, і поглянути, чи хто не волочиться на вулиці?

Ватсон насторожено поглянув крізь щілину у фіранці.

- Так, біля дверей стоїть якийсь брутальний хлопець.

- Це Сем Мертон, вірний, але достатньо обмежений. І де цей джентльмен, Біллі?

- У приймальні, сер.

- Приведи його, коли я задзвону.

- Слухаюсь, сер.

- Якщо мене не буде в кімнаті, все одно його впустіть.

- Слухаюсь, сер.

Ватсон зачекав, поки двері не зачиняють, а потім серйозно звернувся до свого товариша.

- Слухайте, Голмсе, це просто неможливо. Він відчайдушний чоловік, котрого ніщо не зупинить. Можливо, він прийшов вас вбити.

- Це мене не здивувало б.

- Я наполягаю на тому, щоб залишитися з вами.

- Ви б жахливо заважали.

- Йому?

- Ні, мій любий друже, мені.

- Ну, я ніяк не можу вас покинути.

- Ще й як можете, Ватсоне. І зробите це, адже ніколи не пропускали гру. Я впевнений, що дограєте її до кінця. Цей добродій прийшов із якоюсь метою, але він може залишитися заради моєї.

Голмс дістав свій нотатник і накидав кілька рядків.

- Візьміть кеб до Скотленд-Ярду і передайте це Югелу з карного розшуку. Повертайтеся із поліцією. Тоді й відбудеться арешт.

- Зроблю це з радістю.

- А до того, як ви повернетесь, я матиму достатньо часу, щоб з'ясувати, де зараз камінчик.

Він торкнувся дзвоника.

- Думаю, що ми вийдемо через спальню. Цей запасний вихід надзвичайно зручний. Я хочу бачити свою акулу, так, щоб вона не бачила мене, а для цього є свій спосіб.

Отже, кімната була порожня, коли Біллі за хвилину ввів туди графа Сильвіуса. Знаменитий мисливець, спортсмен і денді був великим, смуглим чолов'ягою, з грізними чорними вусами, що затуляли жорстокий рот із тонкими губами, і довгим, гачкуватим носом, неначе дзьоб орла. Він був добре одягнений, але його яскрава краватка, блискуча шпилька та дорогі персні справляли неприємний ефект. Коли двері за ним зачинилися, гість оглянув приміщення лютими й одночасно переляканими очима, як той, хто підозрює пастку на кожному кроці.

Він аж сіпнувся, коли побачив безтурботно схилену голову та комір халата, що виступали над спинкою фотеля у вікні. Спершу на його обличчі застигло здивування. Та потім у його чорних очах убивці блиснуло світло жажливої надії. Він іще раз озирнувся, щоб перекоонатися, що свідків немає, а потім, навшпиньки, піднявши товстого ціпка, підійшов до мовчазної фігури. Він присів і замахнувся для удару, коли з відчинених дверей спальні його привітав холодний і сардонічний голос:

– Не ламайте, графе! Не чіпайте!

Вбивця відступив назад, вираз здивування з'явився на його спантеличеному обличчі. На якусь мить він іще раз підняв опущений ціпок, ніби перекидаючи свою лют зображення на оригінал, але в твердому погляді сірих очей і глузливий усмішці детектива було щось, що змусило його руку опуститися.

– Гарна дрібничка, – зауважив Шерлок, підходячи до своєї копії. – Її зробив французький модельєр Таверньє. Він настільки ж майстерно виготовляє воскові вироби, як і ваш приятель Штраубензе пневматичні рушниці.

– Що ви маєте на увазі, сер?

– Покладіть капелюха і ціпок на столик. Дякую! І, будь ласка, сядьте. Не хочете викласти ще й свого револьвера? Ваш візит і справді дуже доречний, бо я хотів поговорити.

Граф скривився та насупив свої важкі та густі брови.

– Я також хотів побалакати з вами, Голмсе. Ось чому я прийшов. Не заперечую, що тільки-но мав намір убити вас.

Шерлок присів на край столу.

– Я так і зрозумів, що ви замислили щось подібне до цього, – промовив він. – Але чому?

– Бо ви перейшли мені дорогу, чим неабияк роздратували мене. Адже ви посилаєте своїх шпигунів стежити за мною.

– Моїх шпигунів! Запевняю, це не так!

– Нісенітниця! Я помітив, що за мною стежили. Щонайменше двоє задіяні в цій грі, Голмсе.

– Це дрібниці, графе Сильвіус, але, можливо, ви будете достатньо люб'язні, коли звертаєтесь до мене. Ви ж розумієте, що в своїй професії я повинен спілкуватися з половиною негідників у місті, і маєте погодитись, що винятків не роблю ні для кого.

– Що ж, пане Голмс, гаразд.

– Чудово! І запевняю вас, що ви помиляєтесь щодо моїх нібито шпигунів.

Граф Сильвіус зневажливо засміявся.

– Інші люди можуть тямити так само добре, як і ви. Вчора це був якийсь спортсмен. А сьогодні – літня жінка. Цілий день ходили за мною в назирці.

– Справді, сер, ви робите мені компліменти. Старий барон Доусон сказав напередодні своєї страти, що в моєму випадку те, що втратила сцена, здобув закон. А тепер ви вихваляєте мої маленькі перевтілення.

– То це все були ви... особисто?

Шерлок стелує плечима.

– Можете побачити в кутку парасольку, яку ви так ввічливо подали мені на Майноріс, перш ніж щось запідозрити.

– Якби я знав, то ви, можливо, ніколи...

– Не побачив знову цього скромного житла. Я це чудово усвідомлював. Ми всі схильні помилятися, про що потім шкодуємо. Але ви мене не впізнали, тож ми зараз тут!

Густі брови графа насупилися ще дужче над його загрозливими очима.

– Те, що ви сказали, лише погіршує справу. Отже, це були не ваші шпигуни, а ви самі лізете в чужі справи! Ви зізналися, що переслідували мене. Чому?

– Та годі вам, графе. Ви ж звикли стріляти левів в Алжирі.

– Ну, то й що?

– Чому?

– Чому? Це спорт... хвилювання... небезпека!

– І, без сумніву, можливість звільнити країну від хижака?

– Точно!

– Мої причини такі ж!

Граф схопився на ноги, і його рука мимоволі потягнулася до кишені на стегні.

– Сідайте, сер, краще сідайте! Була ще одна, важлива причина. Мені потрібен цей жовтий діамант!

Граф Сильвіус відкинувся на спинку крісла зі злою посмішкою.

– Дзуськи! – видихнув він.

– Ви ж знали, що я за це вас переслідую. Справжня причина вашої появи тут сьогодні – бажання дізнатися, що я знаю про цю справу та наскільки важливо мене прибрати. Ну, маю вам сказати, що з вашої точки зору в цьому справді існує необхідність, адже я знаю все, крім того, про що ви мені зараз скажете.

- Ага! І чого ви ще не знаєте?

- Де зараз діамант корони.

Граф хитро поглянув на свого співбесідника.

- І ви хочете це знати, правильно? Й як, до дідька, я маю вам сказати, де він?

- Можете і скажете.

- Справді?

- Ви не станете блефувати зі мною, графе Сильвіус.

Очі Голмса, коли він дивився на відвідувача, звузилися та загрозливо блиснули, вони були як два сталеві леза.

- Я дивлюся на вас, наче крізь скло. І бачу вас до глибини душі.

- Тоді, природно, ви бачите, де зараз діамант!

Шерлок грайливо плеснув у долоні, а потім глузливо покивав пальцем.

- Ви знаєте, самі це визнали!

- Я нічого не визнавав.

- А тепер, графе, якщо будете розсудливі, то ми зможемо домовитися. Якщо ні, то ви постраждаєте.

Граф Сильвіус закотив очі до стелі.

- І ви ще говорите про блеф! - зронив він.

Голмс у задумі поглянув на нього, наче grosмейстер, котрий обмірковує свій вирішальний хід. Потім він відсунув шухляду столу та витягнув звідти пухкий нотатник.

- Знаєте, що я зберігаю в цій книжечці?

- Ні, сер, і не хочу знати!

- Вас!

- Мене?

- Атож, сер, вас! Ви весь тут - усі події вашого мерзенного та небезпечного життя.

- Прокляття, Голмсе! - вигукнув граф із палаючими очима. - Мій терпець має межі!

- Все тут, графе. Реальні факти про смерть старої пані Гарольд, котра залишила вам маєток Блаймер, який ви так швидко проциндрили.

- Це лише ваші мрії!

- І повна історія життя панни Мінні Воррендер.

- Облиште! Ви нічого з цим не зможете вдіяти.

- Тут є ще багато, графе. Ось пограбування потяга на шляху до Рів'єри 13 лютого 1892 року. Ось підроблений чек того ж року банку «Кредит Ліон».

- Ні, тут ви помиляєтесь.

- Отже, не помилився в усьому іншому! А тепер, графе, ви граєте у карти. Коли суперник має всі козири, то немає сенсу продовжувати.

- Який стосунок має ця вся ця розмова до тієї коштовності, про яку ви згадували?

- Потерпіть, графе. Стримайте ваш нетерплячий розум! Дозвольте мені детально ознайомити зі справою. Я маю все, що свідчить проти вас і вашого охоронця.

- Ви знущаетесь!

- У мене є свідчення кебмена, котрий відвіз вас до Вайтхоллу, і кебмена, котрий вас привіз. У мене є свідчення швейцара, котрий бачив вас біля вітрини. У мене є свідчення Айкі Сандерса, котрий відмовився розпиляти камінець. Айкі вас заклав, тож руки вгору.

Жили напнулися на чолі графа. Його засмагли, волохаті руки стискалися в конвульсіях стриманих емоцій. Він намагався щось сказати, але слова не вилітали з його вуст.

- Ось карти, якими я граю, - зауважив Шерлок. - Я виклав їх на стіл. Але однієї карти бракує. Це король діамантів. Я не знаю, де камінчик.

- І ніколи не дізнаєтесь.

- Ні? Будьте розумнішими, графе. Розгляньте всі аспекти ситуації. Вас заграбують на двадцять років. Так само, як і Сема Мертон. Й який зиск вам зі свого діаманта? Жодного. Але якщо віддасте його, справа до суду не дійде. Ні ви, ні Сем нам не потрібні. Ми хочемо камінець. Відмовтеся від нього, й обіцяю, що ви зможете вийти на свободу, якщо будете гідно поводитись у майбутньому. Бо якщо знову схибите, це буде встанне. Але цього разу я отримав доручення здобути камінь, а не вас.

- А якщо я відмовлюся?

- Тоді... тоді, на жаль! Ми отримаємо вас, а не камінчик.

На виклик з'явився Біллі.

– Думаю, графе, що було б також добре запросити і вашого колегу Сема на цю нараду. Зрештою, його інтереси також мають бути представлені. Біллі, за вхідними дверима ти побачиш великого та потворного джентльмена. Попроси його зайти.

– А якщо він відмовиться, сер?

– Жодного насильства, Біллі. Якщо скажеш йому, що граф Сильвіус хоче його бачити, він обов'язково зайде.

– Що ви зараз будете робити? – поцікавився граф, коли Біллі зник.

– Тут щойно був мій приятель Ватсон. Я йому сказав, що в мої тенета потрапили акулка й окунь; зараз я смикаю за тенета, і вони обое вигулькуть із води.

Граф піднявся з крісла, тримаючи руку за спиною.

З кишені халата Голмса стирчало щось загрозливе.

– Ви не помрете у своєму ліжку, Голмсе.

– Мені також часто спадало це на думку. А це важливо? Зрештою, графе, ви також, імовірно, зустрінете смерть у перпендикулярній позиції, ніж у горизонтальній. Але такі роздуми про майбутнє занадто хворобливі. Чому б не віддатися нестримній насолоді сьогодення?

Чорні грізні очі головного злочинця раптово спалахнули поглядом дикого звіра. Постать Шерлока ніби зібралася, він напружився і приготувався до несподіванок.

– Даремно тримати пальця на гачку револьвера, друже, – сказав він тихо. – Ви ж прекрасно знаєте, що не наважитесь ним скористатися, навіть якщо я дам вам час його висмикнути. Неприємні та галасливі речі, ці револьвери, графе. Краще віддати перевагу пневматичній зброї. Ой! Здається, я чую легкий крок вашого партнера. Доброго дня, пане Мертон. Доволі нудно стовбичити на вулиці, чи не так?

Боксер-чемпіон, міцно збудований юнак із дурнуватим та упертим обличчям, котрий зупинився на порозі, незграбно застиг біля дверей, поглядаючи на господаря кімнати зі спантеличеним виразом обличчя. Манера спілкування Голмса була незвичною для нього. І хоча він невиразно відчував ворожість, проте не знав, як на це реагувати. Тож звернувся за допомогою до свого більш проникливого товариша.

– Що за гра зараз коїться, графе? Чого хоче цей хлопець? Що в нього?

Його голос був глибоким і хриплим.

Граф стелував плечима, а відповів Шерлок:

– Якщо дозволите сказати це двома словами, пане Мертон, я буду змушений повідомити, що все вирішено.

Боксер усе ж звернувся за поясненнями до свого соратника:

– Він намагається бути смішним, чи як? Та я зараз не в гуморі.

– Ні, якраз навпаки, – заперечив Голмс. – Думаю, що можу пообіцяти, що вам незабаром буде не до жартів. А тепер прошу вашої уваги, графе Сильвіус. Я зайнятий чоловік і не можу гаяти час даремно. Я піду до тієї спальні, порадьтеся за моєї відсутності. Ви можете пояснити своєму товаришу, як складається справа, не соромлячись мене. Я спробую зіграти на своїй скрипці баркаролу з «Казок Гофмана». За п'ять хвилин повернуся за вашою остаточною відповіддю. Ви добре втямили альтернативу, чи не так? Або ви, або камінь.

Шерлок підійшов до стіни, узяв скрипку і пройшов повз відвідувачів. Кілька хвилин по тому через зачинені двері спальні ледь чутно зазвучала жаліслива мелодія.

– В чому справа? – запитав Мертон стурбовано, коли його супутник обернувся до нього. – Він знає про камінь?

– Він забагато знає, можливо, навіть усе.

Жовтувате обличчя боксера стало блідим, як сметана.

– Айкі Сандерс видав нас.

– То це він? Я йому голову відірву, навіть якщо мене за це повісять.

– Нам це не надто допоможе. Необхідно вирішити, що робити зараз.

– Стривайте, – промовив боксер, підозріло поглядаючи на двері спальні. – Він хитрий лис, на будь-що здатен. Він, часом, не підслуховує?

– Як він може підслуховувати під цю музику?

– Маєш рацію. Можливо, хтось стоїть за фіранкою. Занадто багато їх у цій кімнаті.

Він озирнувся і раптом уперше побачив манекен біля вікна і застиг, вказуючи на нього, не в змозі й слова промовити.

– Це лише манекен, – пояснив граф.

– Підробка, правильно? Але вражає! Мадам Тюссо навіть позаздрила б. Як живий, одяг та все інше. Але чорт побрав би ці фіранки!

– Дайте їм спокій! Ми ж марнуємо час, а його в нас небагато. Він може заарештувати нас за цей камінець.

– Дідька лисого, він не зможе!

– Але він дозволить нам утекти, якщо скажемо йому, де камінчик.

– Що! І відмовитися від нього? Відмовитися від ста тисяч фунтів?

- Так, іншого виходу немає.

Мертон почував свою коротко підстрижену потилицю.

- Він там сам. Якщо його вбити, нам не буде чого боятися.

Граф похитав головою.

- Він озброєний і готовий до нападу. Якщо ми його застрелимо, то навряд чи вдасться звідси вибратися. Крім цього, цілком можливо, що поліція вже знає, які у нього є докази. Стривай! Що це?

Від вікна почувся якийсь неясний звук. Обидва чоловіки стрепенулися, але надалі все було тихо. За винятком однієї дивної фігури, що сиділа в кріслі, кімната, безумовно, порожня.

- Це щось на вулиці, - сказав Мертон. - А тепер погляньте сюди, шефе, у вас є мізки. І ви можете зрозуміти як нам звідси вибратись. Якщо мої кулаки зараз ні до чого, вирішувати вам.

- Я душив і розумніших чоловіків, ніж він, - озвався граф. - Камінець тут, у моїй потаємній кишені. Я не ризикую залишати його деінде. Його можна сьогодні ж переправити з Англії та розпилити на чотири частини в Амстердамі вже до неділі. Він нічого не знає про Ван Седдара.

- Я думав, що Ван Седдар поїде наступного тижня.

- Він мусив, але тепер має плисти наступним пароплавом. Комуś із нас необхідно проскочити з камінчиком на Лайм-стріт і сказати йому.

- Але фальшиве дно ще не готове.

- Ну, доведеться сприймати все, як є, щоб не втрачати жодної хвилини.

Знову відчувши небезпеку, яка в спортсмена в крові, він зупинився й уважно визирнув у вікно. Той слабкий звук і справді долинув із вулиці.

- Що ж стосується Голмса, - продовжував він, - то його можемо достатньо легко обдурити. Розумієте, цей клятий дурень нас не заарештує, якщо зможе дістатися до камінця. Ми й пообіцяємо йому камінчик. Спрямуємо його по хибному шляху, і перш ніж він виявить, що заблукав, діамант уже буде в Голландії, а ми покинемо країну.

- Мені це подобається! - з посмішкою вигукнув Сем Мертон.

- Ви підете до голландця і скажете йому, щоб поквапився. Я переконаю цього нездару в тому, що камінець у Ліверпулі. Чорти б побрали цю музику, як вона мене дратує! А коли він виявить, що здобич не в Ліверпулі, камінець розпиляють на четверо, а ми опинимося у відкритому морі. Підійдіть сюди, щоб вас не було видно в щілину для ключа. Ось цей камінець.

- Цікаво, як ви наважилися носити його при собі.

– А що ще може бути безпечніше? Якщо ми зуміли поцупити його з Вайтхолла, то хтось інший міг би викрасти його з мого житла.

– Дайте поглянути на нього.

Граф Сильвіус кинув застережний погляд на свого товариша і не зважав на його немиту руку, що простягнулася до нього.

– Невже ви думаєте, я відберу його у вас? Обережно, пане, я вже втомився від ваших натяків.

– Ну, гаразд, не ображайтесь, Семе. Ми не можемо дозволити собі чвар. Підійдіть до вікна, якщо хочете роздивитися цю красу, як слід. Тепер тримайте проти світла! Ось!

– Дякую!

Шерлок пружиною вистрибнув із крісла манекена та вихопив коштовність. Тепер він тримав її в одній руці, а іншою спрямував револьвер у голову графа. Двоє лиходіїв від подиву роззявили пельки. Перш ніж вони оговтались, Голмс натиснув на електричний дзвінок.

– Жодного насильства, панове, жодного опору, прошу вас! Бережіть меблі! Вам повинно бути вже ясно, що ваша позиція програшна. Поліція чекає внизу.

Розгубленість графа перемогла його лютю і страх.

– Але хай йому грець, як? – прохрипів він.

– Ваше здивування цілком природне. Ви ж не знаєте, що за цією фіранкою є ще одні двері, що ведуть до моєї спальні. Мені здалося, що ви мене почули, коли я змістив фігуру, але удача була на моєму боці. Це дало мені шанс вислухати всю вашу бесіду, яка була б не такою відвертою, якби ви знали про мою присутність.

Граф махнув, як переможений.

– Ми здаємося, Голмсе. Тепер я вірю, що ви сам диявол.

– У будь-якому разі недалеко втік від нього, – відгукнувся Шерлок із чемною посмішкою.

Тугодум Сем Мертон лише тепер спромігся оцінити ситуацію. Коли відгомін важких кроків долинув зі сходів, він нарешті порушив тишу.

– Здається, фараон! – сказав він. – Ніяк не второпаю, що з цією скрипучою скрипкою! Я досі її чую.

– Ще б пак, – відповів Голмс. – Маєте цілковиту рацію. Нехай ще пограє! Сучасні грамофони – чудовий винахід.

Поліція з'явилася блискавично, кайданки клацнули, а злочинців повели до кеба, що їх очікував. Ватсон залишився з Шерлоком, аби привітати зі свіжим

листочком, що прикрасив його лавровий вінок. І знову їхню розмову перервав неспокійний Біллі зі своєю татцею.

– Лорд Кантлмір, сер.

– Кличте його, Біллі. Це знаменитий пер, котрий представляє інтереси найвищих осіб, – дозволив Голмс. – Це вірний і відданий чоловік, котрий належить до старого режиму. Змусимо його бути чемним? Посміємо дозволити собі таку примху? Він ще не знає нічого з того, що сталося.

Двері відчинилися, щоб показати тонку, сувору постать із довгим обличчям і вікторіанськими, чорними, як смола, вусами, що навряд чи пасували до його похилих плечей і невпевненої ходи. Шерлок ступив уперед і простягнув руку, на яку тість не відреагував.

– Як справи, лорде Кантлмір? Цієї пори року холодно, але в приміщенні доволі тепло. Чи можу я взяти вашого плаща?

– Ні, дякую, я його не зніматиму.

Голмс наполегливо смикнув за рукав.

– Дозвольте вам допомогти! Мій колега, доктор Ватсон, міг би вас запевнити, що перепади температури бувають дуже підступними.

Його світлість із певною нетерплячкою звільнився від руки детектива.

– Мені й так зручно, сер. Я не маю наміру тут затримуватися. Я просто зазирнув, щоб дізнатися, як просувається завдання, яке на вас покладене.

– Усе складно... дуже складно.

– Я боявся, що ви так скажете.

У словах і манері старого аристократа виразно проглядалася насмішка.

– Кожна людина врешті-решт усвідомлює свої межі, пане Голмс. Що ж, принаймні, це вилікує нас від гриха самовдоволення.

– Авжеж, сер, мене збили з пантелику.

– Хто б сумнівався.

– Особливо мене вразив один момент. Можливо, ви змогли б мені допомогти.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65250736&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Перевал Шплюген в Альпах сполучає Швейцарію й Італію.

2

Перевал Гайбер у північно-східній частині Афганістану – головні ворота в Індію (а тепер – у Пакистан). Йдеться про епізод Другої англо-афганської війни (1878–1880).

3

Апаші – паризькі вуличні хулігани.

4

Англо-бурська війна – колоніальні війни Великої Британії проти бурської Південно-Африканської Республіки, які тривали з 1880-го по 1881 рік (Перша англо-бурська війна) і з 1899-го по 1902 рік (Друга англо-бурська війна).